

II ega 50

II/2700

J. Bodd

PROGRAM

11-E-174

české strany agrární.

Prací a nákladem

VÝKONNÉHO VÝBORU.

PRAHA.

Tiskem E. Beauforta.

1903.

Slovo úvodní.

Praotcové naši, založivše před věky sídla svá v nynějších hranicích vlasti naší, byli lidé mírumilovní, orbu provozující. Národ náš byl tedy původně zplna a je do dnes převahou značnou národem zemědělským. Čech, jako Slované vůbec, byl povždy přítelem a ctitelem svobody každé, a proto také u starých Čechů nebylo rozdílů, předností rodu, nebylo otroctví a poroby. Za dob oněch žili otcové naši ve vlasti své život patriarchální, pouto starešinské vázalo celé rodiny společnou páskou k sobě a nejstarší, svobodnou volbou vyšší, co kmet rodině vládl, soudil a o rozepřích rozhodoval — a oni žili tudíž život spokojených klidných členů rodiny se stejnými právy, stejnými povinnostmi, pokud neucítili násilnickou hrabivou ruku panstvíchových svých sousedů.

Staří sousedé naši Němci znali už tehdy dnešní heslo své: „Moc je právo“ a oni učinili je svým národním zákonem. Národ náš dostával se do styků vždy častějších s těmito sousedy a onou měrou, jakou mrav cizí nabýval půdy ve vlasti naší — mizela původní rovnost, neodvislost a svoboda jednotlivců v našem národě. Bojovník z povolání stával se něčím vyšším — pánem, a živitel jeho, živitel celé

země, opravdovy strážce a obhájce vlasti, pracující zemědělec upadal vždy hlouběji ve stav poroby, stal se robotníkem.

Během času, když pozdější, z patriarchálního českého zřízení kmetského vyvinuvší se šlechta, pítvořic se po sousední říši německé, zaváděla čím dále větší a libovlnější počet prací, ano i dávek, a tak poznenáhlu stahováním práv výbojem i násilím vznikla za doby posledních Přemyslovců robotu skutečná, která pak postupem pozemků, jež pán stačiti nemohl zpracovávat, stala se robotou osobní naproti bývalé robotě reální, župní, zemské. —

Bývalí svobodníci, t. j. majitelé, půdu ode dávna ve vlastním držení mající, byli všemožným způsobem v právu svém zkracováni, a tak již za doby Jindřicha Korutanského robotu byla všeobecnou; v době té mohl se ještě každý, komu se křivda děla, odvolati k soudu zemskému, kdež mohl hájiti své právo, ovšem s malou nadějí v úspěch.

Nejhorší však ránu svobodě lidu selského zasadil Karel IV., odňav právo odvolání se k soudu zemskému, an zavedl tak zvané p a t r i m o n i á l n í s o u d y t. j. odevzdal právomoc nad poddaným lidem pánům samým. A touže měrou, jakou klesala svoboda a samostatnost selského lidu českého, stoupal vliv cizí ve vlasti naší, a touže měrou rozmáhal se cizí jazyk ve městech českých.

Tu dostavily se doby Husitské. Podnět ku hnutí Husitskému byl jen látkou zápalnou, vrženou v nashromážděnou nespokojenost národa hlavně lidu selského, tušícího, že nebezpečí hrozí nejdražším jeho statkům. Hnutí Husitské, podněcené otázkou obrany svobody náboženské, stalo se skvělým rozmachem

hlavně českého lidu selského za vrácení mu práv jeho lidských, ztracených svobod občanských — ono stalo se zářícím divem statečnosti lidu toho v obraně práv jazykových a národních, silně pokleslých ve městech českých, statečnosti, která ve vítězném postupu svém nikdy nečítala mnohonásobné řady svých nepřátel.

S uctivou hrůzou pohlížela udivená, polekaná Evropa na Husitská tažení válečná, zahájená zbraní tou nejprostší, „s e l s k ý m c e p e m“, vidouc, jak nebezpečnou je zbraň každá v rukou lidu, nadšeného pro práva svá národní, svobodu svou vlastní.

Hnutí Husitské vyneslo na povrch celou řadu hrdin národních, stalo se jedním z nejslavnějších článků dějin českých — ovšem že zůstavilo těž za sebou všechny hrozné důsledky války. Ono, stavší se na krátko obrancem svého národa, jehož jméno přivedlo do nebývalého lesku, mělo se státi strážcem neodvislosti jeho svobody a rovnosti občanské v naší vlasti, leč, bohužel, hnutí tak slibné dokonalo v bitvě u Lipan.

Starý řád vracel se, svoboda zaplakala, stav selský znovu zachvěl se v základech svých.

Pouta, která svírala dříve už ruku českého sedláka, přitazena těsněji potomku národních hrdin; na stav selský uvalena těžší ještě robotu. Národ hrdinů, jež povaliti nedovedla mnohonásobná přesila nepřátel cizích, klesal vždy hlouběji vlastní vinou svou a tak vinou vlastní, bez ohledu na některé doby povznešení, blížil se katastrofě, hroznému dramatu na Bílé Hoře.

Nejtemnější list z dějin českých nám praví, že nešťastnou bitvou na Bílé Hoře ztratil náš národ

vše: svou víru i jazyk, svou samostatnost i majetek.

Nebyl to však národ celý, byla to jen šlechta česká, která s nekalým svým spojencem v této poměrně nepatrné bitvě poražena, zničena, v prach sešlapána hrstkou dobrodruhů bez víry a vlasti, bez cnosti a svědomí, vedených namnoze jen nenasytnou lačností po lupu, jaký sliboval jim bohatý český kraj. — Pro národ, pro lid český, ztracena bitva na Bílé Hoře dříve, než byla svedena.

Zavinila ji neupřímnost pánů, kteří nemajíce po dlouhá léta smilování s lidem selským, v pýše své domnívali se, že oni sami, bez lidu selského, tohoto pravého obhájce vlasti, samostatnost království uhájití dovedou. Zavinila ji přirozená nedůvěra lidu, přivoděná neupřímností šlechty. Šlechta česká hrozně se zmýlila, pozdě poznavši, že bez lidu selského nelze počítati.

Český lid selský, tento nejčetnější a přirozený strážce národa, nemohl uvěřiti zpupným svým pánům, jež znal jako své utiskovatele, že opravdově jedná se jim o svobodu víry, on nedovedl se nadchnouti pro věc, vedenou jeho trýzniteli, on domníval se, že věc jeho se netýká. A mýlil se také! Šlechta přeceňovala své síly před válkou, lid ve víře v nevinnost svou podceňoval následky její.

Když pak po ztracené této bitvě ona hrozná rána, která rukou vítěze na hlavu státu českého, šlechty české, byla mířena, dopadla současně i na hrud' nevinného, nic netušícího národa, dolehla na veškerý lid český s krutostí, jakých málo jen v dějinách národů naléztí lze, když vítěz-dobyvatel stal se vyhlazovatelem, pod jehož rukou, vedenou nenávisť a krvelačnou mstivostí, kraje druhdy zalidně-

né liduprázdnými se stávaly, země dříve bohatá, měnila se v poušť, stávala se zemí jakoby kletbou stíhanou, když šlechta česká zhynula buď na popravištích, neb roznesla kosti své po bojištích Čech a Německa, když statky její a statky zámožnějších měšťanů konfiskovány, když většina inteligence české s movitým majetkem svým opustila vlast, prchala na dálný sever na půdu cizí, kde druhým, třetím pokolením svým, svou inteligencí, svým majetkem, svým počtem sesílila kmen nám povždy nepřátelský, kdo že zůstal v této zemi zbědované, zemi nehostinné, která velikému bojišti, velikému spáleníšti a popravišti stala se ne nepodobnou?

Zůstal zde ten nejbídnější člen národa, člen stavu, jemuž v kraji Pošumavském (chodském) dali do znaku hlavu psa, na znamení jeho věrnosti a oddanosti ku vlasti a on tuto oddanost zapřítí nedovedl, nedovedl odloučiti se od shořelé své chaty, od prahu rozvráceného, zničeného svého štěstí rodinného, on nemohl opustiti spustošenou půdu svou rodnou a raději trpělivě snášel každé kopnutí zpupné nohy cizí.

A tento tvor zneuctěný, ozebračený, zbitý, cizí nohou sešlapaný, tento tvor bídný, ztročilý, pod důstojnost lidskou snižený, když mohlo se mu zakázati to, co ani psu zakázati se nedá, že nesměl nahlas naříkati, žalovati, když týrala jej ruka cizí, když bila jej ruka zvrhlých bratrů rodných, tento tvor, jemuž odejmuli vše — slavnou jeho minulost, jeho víru, naději v budoucnost, — on viděti musil, že spravedlnosti dovolati se nelze, když všechny křivdy, na něm páchané, zůstávaly neztrestány.

A tento tvor, pohrdaný cizincem, posmíváný svými v odrodilých městech českých pro rodný ja-

zyk svůj — sedlák to český — uchoval národu svému skvost: símě drahého nám jazyka českého. On símě to skrýval na rozedraných svých prsou, zahřival; živil je horoucí láskou duše české a vsadiv je v půdu rodnou, zaléval je přes dvě stě let vteou slzou člověka bez viny, bez příčiny trýzněného, až vzrostl ze semene toho zdravý kmen.

Míra útrap zvyšována až do doby Leopolda I., kdy bezpráví na lidu selském páchaná dostoupila svého vrchole, kdy lid tento v zoufalé tísní své v jednotlivých krajích povstal, aby násilí odpověděl opět násilím, aby zbavil se trýznitelů svých . . . Výsledek ovšem byl jen ten, že rozmnožena řada mučovníků za svobodu stavu selského.

Konečně objevily se první neurčité červánky blížícího se dne.

Po posledních bouřích selských za Marie Terzie bylo synem jejím, Josefem II., jemuž moc šlechty byla už nepohodlnou a on v lidu selském protiváhu zjednatí sobě chtěl, sňato se stavu selského nejkřutější jeho poddanské, totiž člo vě č e n s t v í, opravňující pána se svým poddaným dle libovůle své nakládati.

Když pak před půl stoletím i na našem obzoru českém objevilo se slunko svobod občanských, když za posledního korunovaného krále českého Ferdinanda V. padla u nás poslední pouta otroctví, a zrušena roboty, tu před zraky udivených nepřátel národa našeho objevil se národní náš kmen, jakoby znovu zrozen, v celé jaré, mladé síle své.

Toť důkaz, že český stav selský je srdcem svému národu!

Přivolte, aby zničen byl tento stav, a zastavili jste tlukot srdce toho a umlknou ústa dříve výmluvná, národ žiti přestane.

Národ náš ubránil se původně vlivu cizímu, pokud volným byl jeho zemědělec. Za posledních Přemyslovců touže měrou, jakou klesala svoboda zemědělců, klesal i národní duch, a zatláčován i jazyk český. Tento vliv cizí zlomen hnutím Husitským, hnutím to s e l s k ý m, které povzneslo jméno české, svobody občanské, práva našeho jazyka. Po pádu Husitismu slavný král český, Jiřík Poděbradský, na místě, aby v síle lidu selského hledal přirozenou oporu své vlasti, přituzením roboty snížil stav selský a tím se slabil národ svůj tak, že po slavné jeho vládě, aby rovnováha byla zjednána, koruna česká nabídnuta cizincům, kteří dovedli pak národ až na Bílou Horu.

Po bitvě na Bílé Hoře tolikými pouty sevřen selský stav, že zdálo se nemožným, aby známky života projevití mohl, a ač města česká nebyla tak hrozně sevřena, předce celý národ náš za mrtvý byl pokládán. Malým uvolněním stavu selského za Josefa II. ukázalo se, že ještě jiskra života v těle našem národním, a když konečně zrušením roboty stavu selskému vrácena svoboda, ihned stál zde, jakoby z hrobu vstalý celý národ náš.

Po roce 1848 český venkov neměl potřeby přeměňovati se, on byl už, poněvadž nepřestal býti, českým, on toliko nahlas pronášel to, co až dosud musil tajiti. Za rolníkem, český mluvícím, který včera teprv stal se svobodným, pomalu následoval překvapený měšťan, který, ac svobody do té míry jako rolník nikdy neztratil, te-

prve od sedláka se přiučil, že jazykem svým mateřským mluví a česky cítiti má.

Pádem roboty přiznána rolníku práva jeho občanská, zřízením konstitučním i podíl na tomto, ovšem že v míře mnohem menší, než jaký mu náleží.

Rolník stál tu ihned jako muž celý, jako neohrožený bojovník za práva svého národa, když dostavily se těžké boje politické, jež vésti musil národ náš za uznání státu českého, za práva svá politická a národní, za osvětové snahy své.

Když se rolníku tehdy uložilo, by zřekl se, by poodložil svá práva, jisté požadavky své pro dobro a prospěch našich práv a tužeb národních, on učinil tak ihned, bez dlouhého uvažování, s myslí povznesenou, u víře, že celému národu přináší vlasteneckou oběť.

Politické strany se střídaly. Rolnictvo české v domněnce, že prospěje vlasti, nevolilo do sborů zákonodárných za zástupce své, za obránce práv svého stavu, práv svých občanských, členy svého stavu aneb národohospodářské znalce — ono volilo politické stranníky, aniž se jich tázalo, kdo jsou a chtějí-li i dovedou-li také pracovati. Stačilo jen přiznati politickou barvu. Důsledky toho záhy se dostavily!

Když jednotlivci stavu selského začali účtovat, shledali na jedné straně úplný neúspěch v ohledu jak státoprávním, tak politickém i jazykovém, a shledali dále, že některé ty drobtý v oboru osvětovém draze byly vykoupěny; na druhé straně však poznáno, že stavu rolnickému zasazeny byly rány tak hluboké a těžké, že nikdy již nelze jich vyhojiti.

Učení německého lžiliberalismu, jež jest pravým opakem reální práce zemědělské a které uplatnilo své zásady v naší veřejnosti, přivodilo pravou spoustu na národohospodářské roli naší vlasti.

Tu rolnictvo české, vyrušeno konečně ze své důvěřivosti a bezstarostnosti, s rostoucí již obavou pohlížeti počalo na zdecimované své řady, na všeobecné poklesnutí svého stavu, vydaného jakoby na pospas se strany jedné světové konkurenci a druhé polovici tohoto státu, s druhé strany stále rostoucím veřejným břemenům a tuzemským otrokářům zkarťelovaných kapitalistů.

Když pak rolnictvo ku svému zděšení poznalo, že půda, kterou otcové jeho i za hrozných dob pobělohorských uchrániti mu dovedli, nyní v době svobod konstitučních pod nohama mu mizí, stávajíc se majetkem cizím, a když poznalo, že zástupcové jeho ani se nechystají opravdově je brániti, majíce na mysli v první řadě zájmy stavů vlastních, v řadě druhé pak zájmy těch, již o práva svá hlasitěji dovedli se ozývati, tu v jednotlivých okresích a krajích nejprve jednotlivě, pak již vždy čteněji ozývaly se hlasy po sebeochraně, toužící sraziti se v jednotný, společným zájmem spoutaný šik na obranu svou, ku ochraně a zachování svého stavu.

Takovým způsobem povstalo sebeobranné hnutí selské, které v život uvedlo českou stranu agrární.

*

České hnutí agrární po nezdařených pokusech z let osmdesátých povzbuzené „Selskou politickou jednotou pro Čechy“, ano i dříve „Vlasteneckou hospodářskou společ-

ností pro král. České“, vytvořilo zásluhou „Sdružení českých zemědělců“, jež ujal se roku 1896 práce organizační, svou mocnou stranu, jejíž povinností jest, aby vážně a soustavně pracovala nejen o uskutečnění oněch tužeb českého zemědělstva, které se nesou k tomu cíli, aby odstraněny, neb aspoň zmírněny byly příčiny a úlevy krise agrární, nýbrž aby touže, ba ještě větší svědomitostí zastávala všennárodní požadavky české jak po stránce národnostní, tak i s ohledem na tužby státoprávní, osvětové a sociální.

Zvláště v době nynějších zmatků politických, kdy krise zemědělská dosahuje svého vrcholu, — v době přítomné, kdy sociální proudy narážejí na sebe stále neúprosněji, — v době slabosti a bezúspěšné politiky dosavadních politických stran, — v době, kdy Němci v této polovině říše za pomoci strannických, centralistických vlád vídeňských hrozí a pokoušejí se zastavit náš národní a kulturní rozvoj, pokoušejí se zatarasit nám cestu, po níž kráčet chceme ku své samostatnosti a neodvislosti státní, — dnes, kdy Němci za pomoci Vídně usilují roztrhat naši nedílnou odvěkou vlast, by tak zabránili naší přirozené rozpínavosti, — v této tak vážné době považuje Česká strana agrární za vlasteneckou povinnost předložit české veřejnosti svůj program ku přísnému, však spravedlivému posouzení.

Snadno by bylo vypracovati na všechny strany populární program nové politické strany, jenž by hověl a lichočil požadavkům, ba i choutkám všech jednotlivých stavů a jedinců našeho národa. Naproti tomu jest však nesnadno vypracovati a formulovati jasný, určitý a úplný program české strany

agrární, jenž má a musí mít své zvláštnosti, a to s ohledem na zvláštní potřeby našeho lidu venkovského.

Vedení české strany agrární je si vědomo těchto obtíží a zodpovědnosti jak vůči vlastním stoupencům, tak oproti celé české veřejnosti.

Dosavadní politika česká, vedena jsouc z Prahy, byla politikou frenetických hesel, založenou na podkladu velkoměstských názorů, potřeb a života, a ne tak, jak by býti měla s ohledem na žití národa celku, a speciální potřeby stavů, jichž souhrn jest a bude vždy teprve tím pravým pojmem národa. Ne tedy politické strany, nýbrž stavy tvoří národní celek, neboť bez politických stran zůstal by národ národem, však národ bez stavů, zvláště bez stavu zemědělského nebyl by národem, který by se udržel. Jsme přesvědčeni, že konstatování této pravdy leč jak bude vykládáno, však lid náš venkovský nám porozumí a to nejen rolník, ale i živnostník, jak na vsi, tak v našich venkovských městech. I tito lidé cítí dnes dobře pásku, jež je spojuje s rolníkem, i náš maloměšťák počíná zbavovati se kouzla politických a i hospodářských hesel, jimiž byl opojen, a musíme dnes s radostí konstatovati, že Česká strana agrární přestává u něho býti strašákem, jak mu byla velkoměstskými politiky, a na jich komando i některými venkovskými veličinami označována.

Zbývá nám ještě v naší programové úvaze zodpověděti otázky dvě a sice:

1. Má-li české zemědělstvo skutečně zvláštní potřeby, kterých bylo z předu zmíněno a proč nelze uvnitř stávajících politických

stran v rámci jejich programu věnovati jim náležitou pozornost.

2. Je-li existence České strany agrární ku prospěchu neb na škodu českého národa a vlasti.

České hnutí agrární není nic uměle vyvolaného ani ojedinělého, nýbrž je jen organickým článkem celého novodobého hnutí sociálního.

Myslenkový podklad hnutí agrárního vůbec jest hospodářský a stavovský, hnutí agrární jest zjevným výrazem neviditelné instinktivní snahy pro sebezachování, je tedy doznáním slabosti jedince oproti lépe zorganizovaným, zvláště pak hospodářsky i politicky silnějším činitelům.

Bez hlubších příčin, které náš rolník sám cítí, nepodařilo by se nikomu získati jej, by přiznal se, že jeho postavení hospodářské je špatné, tím méně by se odhodlal vrhnouti se v zápas sociální a politický, v jakém nyní od šesti roků se nalézá.

Jsmo daleci úmyslu v dnešní programové úvaze pouštěti se do kritiky stávajících politických stran a nekladem také jedině jim za vinu naše ohrožené hospodářské postavení, neboť víme, že vina leží také v nás samých a to nejen u rolnictva českého, ale i u zemědělců všech království a zemí zastoupených na radě říšské.

Svěrujíce bez kontroly více než čtvrt století osudy své osobám stavu našemu nenáležejícím, jež více v neznalosti, než ze zlé vůle nechaly bujeti velkokapitalistický lžiliberalismus ku škodě naší, ku škodě všech hospodářsky slabších a méně vzdělaných.

Politické strany to byly, jež trpěly a nechaly zmohutněti systém kapitalistický, jež u nás se zastavil, naleznuv podpory a ohledů i u vlády.

Žurnalistika, jež byla a je dosud širitelkou a tlumočnicí veřejného mínění, stojící ve službách politických stran, pomáhala — připouštíme, že mnohá snad bezděky — uváděti nejširší vrstvy výrobní do přímého poddanství velkokapitalistického molocha.

Strany politické pojaly sice do programu svého též otázky hospodářské a sociální, však jejich politický hospodářský směr, jež určen přívlastkem strany buď svobodomyšlné, konservativní, radikální, pokrokové nebo jiné, dovoloval, pokud nescházelo na dobré vůli, řešení otázek hospodářských jen jednostranně.

Tak mnohý požadavek rolnictva nemohl býti ku nenahraditelné škodě jeho a národa stranami liberálními podporován jen proto, že se to přičilo jejich liberálním názorům.

Volání rolnictva po politice ochranné bylo v odporu s názorem na volnou soutěž, a konečně strany politické, jichž široký program představoval volavku pro všechny vrstvy v národě, nemohly ani dobře bez obavy rozporu ve vlastní straně zaujmouti spravedlivé postavení v mnohých hospodářských otázkách toho neb onoho stavu, a tak se stávalo, že choulostivé otázky stavů, jež právě jsou nejživotnější jejich podmínkou, byly odkládány do nekonečna, jen proto, aby sociální protivy stranu samu neohrožily v její celistvosti.

Tyto poměry nedaly se děle udržeti a žel Bohu, že rolnictvo neprohlédlo dříve, žel, že byly mu měřítkem jen a jedině programy stran politických a ne skutky.

Vzrůst a síla velkokapitálu na jedné, chudoba, vysílení na druhé straně, jsou nejpádnějšími doklady o špatné bilanci politických stran, jež nemohou býti

vhodnou organizací pro zemědělstvo, jehož nynější postavení nesnese odkladu práce, tím méně pokusů s jinými dosud mladými stranami, jež také agrárním programem lákají rolnictvo do svých řad.

Nemáme práva, řekneme ani příčiny pochybovatí o tom, že mladé nynější strany mají i pevnou vůli k uskutečnění programů agrárních pracovatí, ale přesvědčily by se v brzku, že na základě jejich organizace všeobecné ničeho by nedocílily.

Jsou zde zkušenosti z minulosti i z přítomnosti; a tu zřime, že jedině tam, kde rolnictvo samostatně se organisovalo, jedině v oněch státech domohlo se moci, kde volilo si zástupce pod heslem stavovským a kde svorně zemědělec malý i velký podali si ruce ku společné práci a ku společnému boji.

Tak v Německu dnes vidíme jíti stranu agrární od vítězství k vítězství —

Namítá se ovšem, že takový — prý — luxus strany agrární mohou dovoliti si jen v Německu, kde není národní otázka, a že není to — aspoň dle názorů dosavadních držitelů politické moci — možno neb prospěšno nám Čechům.

Tím přišli jsme vlastně k druhé otázce, již jsme si položili a kterou chceme právě tak věcně a přímo, pravdě se nevyhýbajice, zodpověděti.

Český lid zemědělský chce se zachrániti, aby silen a šťasten, maje zaručenou budoucnost svého stavu a svých rodin, dále mohl setrvati jako bojovník nejpevnější ve svorně sevřených, ideou pravé svobody a pravého pokroku vedených řadách národa, aby za jeho ideální statky mohl zápasiti skutečně s úspěchem. Samostatné postavení zemí král. Českého, znovuzřízení Českého státu — toť první a nejhlavnější bod našeho programu společný všem

národní stranám českým, bod nejzávažnější, hodný obětí a bojů největších. Český stav zemědělský a jeho požadavky jsou nejpřirozenějším podkladem, nejzávažnějším, nejmocnějším argumentem státoprávní ideje.

Proto také volání, přání a neochabující snaha českého zemědělství bez rozdílu, aby bylo zadost učiněno nejen právům historickým a slibům a závazkům nám z nejvyšších míst učiněným, ale i nepřirozenější podmínce životní, nepřirozenějšímu právu národa, spravedlivě žádatího svéprávnost, nezůstanou neoslyšány, budou-li jen podporovány skutečně uvědomělým a silným lidem zemědělským. Ale jen ten, jehož zápas o chléb nevyčerpává v všechny jeho síly, jen ten, jenž neklesá pod drtivou tíhou starosti o budoucnost svou a své krve, jen ten může nejen nadchnouti se pro vyšší cíle, ale i vytrvale a se zdarem pro ně bojovati.

Proto chceme hospodářsky silný, vzdělaný, pokročilý lid. Nespoléhati než na sebe, ať již v družinné svépomoci, sebevzdělání a rozvoji, úplně uvnitř vyrovnané individuality, nebo v zápase politickém, kde chceme účastniti se svými stavovskými zástupci — to jest zásadní názor, jímž jsme vedeni. Proto myslíme, že, chráníce sebe, svůj stav a své zaměstnání, nejlépe konáme svou vlasteneckou povinnost.

Že agrární otázka jest u nás otázkou českou ve smyslu slova nejvlastnějším, že české hnutí agrární, jehož výslednicí je dnes „Česká strana agrární“, zná, respektuje a ne s menším nadšením spolubojuje po boku ostatních zástupců národa za naše česká práva, nebude snad nikdo popírati. Nikoho není, kdo by z dosavadní činnosti zvolených

zástupců strany naší dokázati chtěl, že by národ český volbou oněch poslanců na své váze neb jinak byl utrpěl, nikdo neopovází se tvrditi, že síla české delegace byla dost málo podlomena.

Již tento důkaz byl by postačitelem ku zodpovězení naší druhé otázky, jak pochodí národní celek při existenci „České strany agrární“. Také s poukazem na svou minulost, kde český lid zemědělský byl a jest do dnes zdrojem sil národa, že od nepamětna byl i kmenem, na němž štěpovány byly nejušlechtilější myšlenky hlav a srdcí českých myslitelův, z nichž tolik bylo synů jeho, dětmi jeho krve a jeho duchem odchovaných v týchž statcích a chaloupkách, které dosud lid ten brání, jakožto viditelný obraz svatého pojmu vlasti a které byly posledním útočištěm našeho jazyka a duší naší národní.

Český venkov a to zase hlavně rolnictvo bylo vždy, je a zůstane věrno svému národu, jeho tradicím a právům nezadatelným, a tisíckrát dokázanou láskou a oddaností lnouc k idej české samostatnosti, vrcholící v uskutečnění požadavků našich státoprávních, majíc plné porozumění pro poctivý a ušlechtilý zápas národa o jednotnost trojdílné jeho vlasti, o zajištění jeho jazyka, o jeho rozvoj osvětový a všeobecný pokrok, hoří zemědělstvo české touhou, aby národu svému mohlo nejen zůstati tím, čím mu dosud bylo, — základem jeho veškeré síly — zdrojem jeho nejvlastnějšího života, nýbrž aby stalo se ještě mocnější oporou ve všech jeho úsilných snahách na dráze pravého pokroku a hospodářského, kulturního i politického rozvoje.

Věc národa jde nám nade všecko, ale nejživotnějším zájmem jeho jest záchrana a rozkvět če-

ského zemědělství, toho nejdůležitějšího výrobního odvětví, jež znamená hospodářské a společenské základy existence celého národa.

To jsou ideové základy českého hnutí agrárního, které utvořilo svou stranu, v níž chce přijmouti každého, kdo má porozumění pro skutečné potřeby českého lidu jako celku a českého venkova pak zvláště.

Postup stavovské politiky zadržeti nelze a proto spravedliví a věcně myslící politikové nemohou zatracovati stavovskou organizaci, nýbrž musejí ji vísavého stavu, nestůj opodál, nýbrž rozmnož naše tati. Proto kdo máš dobrou vůli a jsí věrným synem řady, a nelíbí-li se ti u nás něco, porad' a pomáhej působiti k tomu, by stavovské hnutí bralo se cestami správnými, totiž takovými, které lze považovati za cesty pokroku a prospěchu všeho národa.

Vedení „České strany agrární“ doufá a spoléhá, že pravdou, kterou dokázalo v úvodu našeho programu, získalo pro stranu naši nepředpojaté, nad politicko-stranické zápasy povznesené muže vědy, jichž v našem středu a ne naší vinou posud postrádáme, a jsme přesvědčeni, že tak jako sociální program dělnictva, dík mužům vědy, došel svého prohloubení, spopularisování a již i částečného provedení, tak i politice agrární dostane se podpory v prvé řadě od těch mužů vědy, jichž kolébka stála tam, kde ne nadbytek, přepych a pohodlí, nýbrž skromnost, těžká úsilovná práce a nedostatek byly do-
movem.

Jsmo přesvědčeni, že tento první pokus nemůže býti ovšem dokonalým, a strana vydávajíc svůj program, doporučuje jej přízni svého členstva i celé

veřejnosti, mající zájem na dobrou veledůležitosti stavu zemědělského.

Jeho revidováním podaří se nám zajisté shodnouti se na jednotné dráze, na které postupujíc, budeme moci pracovati o záchranu svého stavu, při tom spoléhajíc i na podporu celého národa, jehož dějiny, jehož celé bytí jsou v pravdě dějinami a bytím lidu zemědělského.

Každá diskuse o myšlénkách a náhledech tohoto programu, vedena věcně, bude straně naší jen vítána.

V programu, jež strana odhodlala se dnes předložit české veřejnosti, jsou shrnuty naše tužby a cíle, a proto dáváme jej v ruce lidu zemědělského s prosbou, aby vytrvale bránil půdu a statky po otcích zděděné, a vzrůstal i mohutněl ke cti a slávě, a bůh dá i lepší, velké budoucnosti svého národa českého, který sil jeho potřebuje, aby co nejdříve stál tam, kam touží: na svobodné, samostatné půdě své vlasti, svého království českého!

Výkonný výbor české strany agrární.

V Praze, dne 18. ledna 1903.

Všeobecné zásady agrární organizace.

Ve slově úvodním vylíčeny stručně dějiny zemědělství v dobách prvotních a poukázáno k organizačním pokrokům rolnictva v posledním čtvrtstoletí až na dobu dnešní, v které organizované rolnictvo ve straně agrární předkládá české veřejnosti svůj program, jenž označiti má naše tužby ve všech směrech veřejného života.

Tato kapitola má označiti všeobecné zásady organizační a způsob, jímž ku vyvrcholení organizace politické dospěti chceme.

Že dnešní organizace rolnictva nedospěla dosud ke své metě, netřeba nám zapírat: Česká strana agrární připouští, že organizace naše nedostala se až dosud ze znamení pokusů sotva na pevnou a slibnou reální půdu budoucí mohutné organizace veškerého rolnictva českého, a nestačí tudíž na provedení tak četných a důležitých životních otázek národa i stavu zemědělského.

Že organizace rolnictva jak ve směru politickém, tak v hospodářském nedospěla dosud dále než ve skutečnosti jest zjevno, dá se omluviti neb aspoň vysvětliti mnohými důvody, o nichž ku obhájení rolnictva zmíniti se chceme, aniž bychom ovšem zamlčeli pravdu tam, kde vinu nese rolnictvo samo.

Jedna z hlavních příčin dosavadních neúspěchů organizačních v rolnictvu jest jeho vrozený konser-

vatism, jež povolání jeho samo sebou již přináší, neboť tak jako každé zaměstnání, jako každá práce tělesná a poměry, v nichž člověk žije, působí různě na ducha člověka, tak stalo se a děje se dosud s rolníkem.

Jakmile počal rolník půdu vzdělávat i osivati, což v dobách prvotních, kdy neměl potřebných nástrojů, bylo velice nesnadné, byl již ku hroudě té, již potem svým skropil, upoután a nucen byl trvale se tu usaditi, když nechtěl opustiti majetek svůj, výsledek to těžké a lopotné práce; i přiděloval pak kus po kuse dle toho, kolik sil v rodině měl k dispozici, až vytvořeny tak usedlosti v různých rozměrech, jichž majitel — usedlík — nazván sedlákem.

Proto slovo „sedlák“ pocházející od slov usedlý — usedlost, není urážkou pro rolníka, nýbrž jest historické označení jeho povolání.

Zmínili jsme se širěji v úvodu našeho programu o počátečním vývoji živnosti rolnické za tím účelem. bychom historicky znázornili, jak povstal a do dnes se udržel duch rolníka rázu konservativního, kterážto vlastnost měla i má dosud své stinné a světlé stránky, která jednou našemu stavu nesmírně prospívá, ale naproti tomu tam, kde není konservatismu rolníka na pravém místě, opětně škodila a škodí.

Jedině vzdělaná a zúrodněná půda a jeho klidný a mírumilovný život učinily z rolníka již v dobách dřívějších konservativce té doby i nepřístupného a neúvěřivého k novotám.

Byla a je to dosud ta hrouda, na které rolník český od počátku s celou svou bytostí lpěl, byla to hrouda a třeba i primitivní přibytěk a klidný rodinný život rolníka, jež byly příčinou, že staral se jen o úzký kruh svého šťastného působistě, neměl jiných potřeb a tužeb, než aby mohl klidně a nerušeně věnovati se cele svému povolání a proto ani nepozoroval, že jsou tu jiní činitelé, již chystají se, by

z práce klidného rolníka žili a tyli. On ani netušil, že nastává doba vážných sociálních nesrovnalostí a zápasů, že i mizí mravy a obyčej české, a že dějí se pokusy nápodobiti a přizpůsobiti se k poměrům německým ze sousední říše.

Rolník tehdejší při své prostotě nemohl bojovati silou ducha, ale mohl a v tom mu bránila jeho beřázní povaha, jeho konservatismus, jež mu nedovoľoval nechat se vyrušiti z těžké práce a klidného jeho života, bojovati silou fysickou, již měl nadbytek, kdyby se byl spojil — organizoval.

On však raději mlčky, ač se zaťatými pěstmi, uznal pány nad sebou, jimž robotil a odváděl berně. Pánům, jimž byl v pravém slova smyslu majetkem, dával práci i krev svou, králům pak v poměru k ostatním vrstvám českého lidu berně největší.

Mohutná, jen poněkud promyšlená organizace lidu zemědělského, byla by stačila tenkrát, by sedlák na vždy byl zůstal svoboden, a mohutná jednolitá organizace zemědělců všech. stačila by i dnes, bychom za pomoci těže a silou ducha obhájili a zlepšili svou ohroženou posici v nynějším sociálním vlnobití.

Nuže, nevymlouvej se již dnes nikdo, že příčinou naší desorganizace jest staletá poroba lidu selského, lidu ujařmeného, v jehož žilách snad dosud koluje krev otroka poddajného, jehož páteř navykklá shýbatí se, dosud jest shrbená, jehož duch a vůle jinými jsou ovládány. Nevymlouvejme se již dnes, že snad naše rozptýlenost a početnost znesnadňuje naši organizaci, nevymlouvejme se ani na to, že by zde nebylo mužů, již by hnutí to vedli!

Jest i těch dnes dosti a teprvé by jich přibýlo, kdyby uzřeli, že nejsou osamoceni, že lid nenechává je, by byli uštváni tak, jako za dob poroby rolnictva uštván byl choďský hrdina sedlák Kozina na Domažlicku a Kubata na Hlubocku.

Tito dva hrdinové a jejich soudruzi, známí z bo-
 jů selského lidu zápasícího za svobodu, necht' stále
 jsou nám příkladem, jenž hřímá do duše rolnictva,
 volaje: „Vzchopte se již jednou, vy rolníci čeští, již
 více než půlstoletí těšíte se svobodě, za kterou my
 jsme životy položili! Vy, kteří jste ozbrojeni osvětou,
 vy, kteří máte právo vysílati své zástupce do všech
 sborů samosprávných a zákonodárných, vy, již máte
 možnost svobodně se organisovati, aniž byste dá-
 vali v šanc svá hrdla; vzchopte se již jednou, vy
 rolníci, již máte možnost pomocí tisku se dorozumí-
 vati, pomocí železných dráh se scházeti od severu
 k jihu a od východu k západu, využijte do poslední
 písmeny svých práv a zbraní ducha, vzpímete již
 konečně svou shrbenou šíjí a kráčejte mužně v před
 i uvidíte, že prostředky, jež po ruce máte, dostačí,
 byste zachovali a vydobyli národu a vlasti všeho, co
 má a co mu právem patří, byste odevzdali tu českou
 půdu, jež jest majetkem národa, neztentčeně svým
 dětem, neboť vězte, že dvanáctá již odbila a není
 doba daleko, kde bylo by již pozdě, kde nová robot
 moderní ujařmila by vás více, než poroba bý-
 valá!“ — — —

Uváživší předchozí, volá k Vám vedení „České
 strany agrární“:

Rolníci čeští, budiž vám učitelkou historie, o níž
 letmo jsme se byli zmínili, přiveďte k platnosti po-
 mocí organisace svou sílu, jež dnes v rozptýlenosti
 se ztrácí, a jejíž moc dnes ani my, aniž kdo jiný do-
 vede tušiti a oceniti, a to tím více, že organisace
 ta není otázkou nad jiné důležitou jen pro náš stav,
 nýbrž i pro celý národ, jehož prvním a nejvšelejším
 obhájcem byl český sedlák, jehož dnes opětně jest
 třeba, aby ani v nejmenším neopustil ochrannou po-
 sici, již vždy zaujímal.

Proto nelekej se nikdo nepatrných obětí, jež or-
 ganisaci své vlastní přineseš a nespolehej se na ni-

koho, mimo sama sebe a své, podej ruku svému dru-
 hu bez rozdílu, zdaž malý neb velký, méně neb více
 vzdělaný, zbav se své nehybnosti a nemístného zde
 konservatismu, odlož stranou v těžké nynější době
 osobní i strannické sváry i nedůvěřivost, sleduj kaž-
 dé hnutí veřejného života, organisuj se hospodářsky
 i politicky, vzdělávej se a buď v tomto směru pokro-
 kovým, však jako hospodář, jako výrobce chlebo-
 vin a potřeb životních vůbec přidrž se zásad agrár-
 ního konservatismu u vědomí, že dospěli jsme po půl
 století, kdy uvolněna naše pouta robotní, tam, kde
 jsme dnes, — v područí nenasytného velkokapitali-
 smu, jenž ponejvíce, ba mohli bychom říci jedině,
 děkuje éře lžiliberalistické za svůj vzrůst.

Robot
 tělesná přestala, ale slunka svobody a
 jeho jasu využili mocní na úkor slabších, a rolník
 oslněn leskem a popularitou nového učení dlouho
 se nevzpamatoval, dlouho nepohlédl vrhaná hesla,
 že jen ten svobody hoden, kdo svobodu jiného šetří,
 a přihlížel klidně k tomu, jak velkokapitál ve for-
 mách kartelů, ringů, trustů, syndikátů a jiných sdru-
 žení ohrožuje vážně vrstvy střední, zvláště rolni-
 ctvo, jak vedoucí činitelé ve státě toto zhoubné ho-
 spondaření velkokapitálu nejen trpí, ale i jemu zákony
 a učení liberalistickým napomáhají. Dlouho trvalo,
 než prohlédlo rolnictvo, že pod pláštěm liberalismu
 klesá veřejná mravnost a poctivost, ba sám liberali-
 smus to byl, jenž nepřímo učení a hlásanými hesly
 „kdo s koho, ten s toho“ rozrušil přátelské svazky
 na našem venkově, podryl důvěru proti stavu, ba i
 jednotlivce, — rolníka k rolníku.

Hospodářský lžiliberalismus to byl, jenž učinil
 z půdy předmět spekulace, hraničící až se spekulací
 bursovní, falešný liberalismus má za následek čá-
 stečně porušení rovnováhy společenské, kterážto
 okolnost vyvolala snahy a programy sociální, jichž
 mnohé chtění po reformách sociálních bezděky pra-

čuje opětně do rukou liberalistického velkokapitálu, neboť názor sociální demokracie, že pomocí sprostředkovaného stavu zemědělského domůže se sociální reformy celé společnosti a státu, není pro nás, agrární konservativce a věrné syny svého národa, přijatelný, neboť jsme přesvědčeni, že ztratíme-li jednou drahou nám půdu českou, nikdy již nestane se naším majetkem, nýbrž přejde v ruce těch, jimž neblaho lidu, tím méně blaho národa na srdci leží.

Není jistě rolníka, jenž by i při svém zoufalém postavení resignovaně chtěl přijmouti za své učení takové, jež znamená opustiti své statky a chalupy a státi se námezdným dělníkem těch, jimž éra liberalistická přinesla tak hojného ovoce a jimž sociální demokracie, která vidí ve středních stavech, zvláště pak v rolnictvu, nedobytnou hráz, jež brání její rozpinavosti, nepřímou napomáhá.

Z toho všeho jest zřejmo, že rolnictvo vysazeno jest dvěma činitelům téměř stejně nebezpečným, jichž tlak cítí jednou s hora a podruhé z dola i mezi sebou.

Jak dlouho vydrží rolnictvo uprostřed těchto dvou dobře zorganizovaných činitelů bez pevné vlastní organizace svépomocné i politické, kterážto jediné jest s to klásti vlastní odpor a přinutiti rozhodující činitele ve státě, by zákonodárství dalo se ve znamení ochrany slabších proti silným, by zvláště výroba zemědělská požívala vydatné ochrany, již má nezbytně zapotřebí, má-li střední stav býti udržen jakožto pro stát i společnost lidskou nejdůležitější prostředí, kde jediné jest dobře možno pěstovati zdravý vývojový pokrok a jež jedinou jest zárukou udržení společenské a majetkové rovnováhy?

K odvrácení nebezpečí, o nichž bylo zde ovšem jen stručně promluveno, ku práci, jež nás čeká a za účelem vyvrcholení organizace rolnictva hodlá zorganizované rolnictvo v „České straně agrární“ pokračovati následovně:

1. Jakožto česká stavovská, zájmová strana zemědělská máme na zřeteli organizaci všech zemědělců, bez rozdílu jich postavení společenského a majetkového, tedy velkostatkáře, sedláky, chalupníky i domkáře národnosti české, již trvají na zásadách státoprávních a přijmou náš národnostní a politický program za svůj, dále pak všechny střední stavy našeho českého venkova, s námi stejně trpícího, jako jest naše živnostnictvo a řemeslnictvo, jež první jest vysazeno a první ucítí každý otřes hospodářský našeho rolnictva, ono živnostnictvo, jež si je vědomo, že s posledním samostatným zemědělcem odstěhoval by se též náš samostatný řemeslník z obce neb ze své dílny, aby všichni rozmožili řadu proletariátu a stali se tak námezdnými dělníky těch málo jedinců, v jichž rukou nahromaděn veškerý majetek pozemkový, patřivší druhdy samostatným rolníkům.

Zvláště cítící s námi intelligence bude vždy v řadách našich vítána, ba i dělník zemědělský, jenž nečeká spásu od pádu středního stavu zemědělského, nýbrž chápe, že zabezpečení stavu tohoto a jeho zmožnění a hospodářské posílení znamená i řešení jeho vlastních otázek sociálních způsobem jistějším a tempem rychlejším, bude mezi námi vítán upřímně, když vezme pravici, kterou mu nabízáme tak upřímně, jako jen český sedlák dovede.

Jsouce přesvědčeni, že zorganizované, jedním duchem solidarity, vědomím společného nebezpečí, společných práv a požadavků, stejnou povinností k národu a povolání prodchnuté zemědělstvo jediné jest s to, s úspěchem odvracejí všechny útoky na českou zemědělskou výrobu činěné, chceme především šířením všeobecného a odborného vzdělání, podporou všech snah zemědělských pracovati k svému cíli. Poněvadž česká strana agrární je hlavně otázkou středního stavu zemědělského, musí k potřebám této třídy býti brán zvláštní zřetel, aniž by však se to

dělo na úkor jiných tříd zemědělského obyvatelstva nebo ostatních stavů vůbec. Jen tam lze nazvat poměry zemědělské zdravými, kde převládá střední majetek pozemkový; ani přílišné rozdrobení, ani pře-
vaha velkostatků nemohou být podporovány.

Takto organizované rolnictvo tvoří stavovsko-politickou stranu pod názvem „Česká strana agrární“, jejíž organizace sestává:

a) z příslušníků, členů hlásících se ku programu strany;

b) z důvěrníků, jež volí si stoupenci v každé obci po jednom;

c) ze sboru důvěrníků okresních, kde důvěrníci jednotlivých obcí tvoří organizaci okresní, jež volí ze středu svého předsedu, náměstka, jednatele a pokladníka;

d) z představenstva organizací všech okresů v království, tvořících sbor zemských důvěrníků strany;

e) ze sboru zemských důvěrníků, volícího 24členný výkonný výbor s právem případného rozšíření, jež volí ze středu svého předsedu, dva náměstky, jednatele a pokladníka.

O působnosti jednotlivých organizací vydá vedení strany zvláštní ustanovení podrobná.

Výkonný výbor společně s klubem poslaneckým na radě říšské sněmu království Českého vede a obstarává záležitosti strany a jest povinen ve věcech zásadních vzít na potaz sbor zemských důvěrníků, kterémuž nejméně jednou do roka složí účet ze své činnosti, a nejméně jednou za tři roky neb v dobách nutných svolá sjezd všech důvěrníků.

Tím označili jsme organizační program České strany agrární po stránce politické, a bude nyní na stoupencích našich, aby v této práci organizační vedení strany ze všech sil nápomocni byli.

O organizaci hospodářské promluvíme šíře ve stati národohospodářské.

Organisace tisku.

K vyvrcholení mohutné a disciplinované organizace rolnictva jest nezbytně třeba organizovaného tisku strany, a my neváháme i v tom směru označiti náš program o jeho organizaci.

První a nezbytnou životní podmínkou strany jest laciný a dobře redigovaný denník, hájící nejen zájmy národní a strany, ale zájmy českého venkova vůbec, se zvláštním zřetelem k zemědělství.

Denník náš má být nejen naším hlasatelem a obhájcem, ale i vychovatelem našeho venkova; musí zasahovat do všech oborů práce a správy veřejné; škole venkovské a kulturním snahám českého venkova vůbec musí tisk náš věnovati náležitou pozornost, krátce náš venkovan musí nalézt v denníku našem vše, čeho potřebuje. Po stránce finanční povede list družstvo správní, po stránce obsahové zodpovídá šéf-redaktor redakční radě, již volí výkonný výbor strany společně s kluby poslaneckými.

Mimo list denně vycházející zamýšlí strana vydávati též list jednou týdně vycházející, jež by byl přístupný těm, jimž nemožno list denní odebrati.

Další snahou strany bude vydávání měsíční hospodářsko-politické revue, jež by stála na výši doby a vyhovovala úplně zásadám agrárně vědeckým.

Abý politickým žurnálům pražským i venkovským dostávalo se přímých zpráv o snahách, podnikcích a pracích našich, uvedeno bude v život české informační bureau agrární, jehož účelem bude korespondencí informovati listy české bez rozdílu stran a frakcí o věcech povolání a stavu našeho se týkajících.

Konečně šíření spisů a knih s obsahem odborným, politickým, národohospodářským i zábavně poučným bude vždy a všude stranou podporováno buď přímo neb prostřednictvím sborů samosprávných,

poradných i spolků odborných, s kterými hodlá strana vejíti ve styky nejužší.

To jsou hlavní zásady, jimiž strana agrární řídit se chce a doufá, že za pomoci rolnictva a jeho přátel podaří se organizaci tisku postavit na zdravou reální basis, na které by pak vzrůst její na prospěch venkova a celého národa českého znamenal trvalé upevnění a prohloubení naší organizace, kde ztrácela by se obava, že strana agrární bude kdy smetena s povrchu, jako se děje u stran čistě politických.

Organisované rolnictvo dovedlo by jistě oceniti cenu takovéto vyvrcholené organizace a proto hájilo a hájiti si bude vždy stranu, jež je jeho, i tisk, jež rolnictvu náleží, a proto smeteny býti mohou v budoucnosti jen osoby, jež dobře organisované rolnictvo lehece jinými nahradí, však strana, organizace a tisk nesmí utrpěti, nýbrž spíše býti reformovány a novými muži k duchu času přizpůsobovány.

Program národní a politický.

1. V ohledu národním věrně trváme při programu svého národa, jehož jazyk v jeho právech nesmí býti ni v nejmenším zkracován, a proto budeme do krajnosti hájiti, aby naší mateřštině byla ve všech třech zemích koruny svatováclavské zabezpečena úplná a oboustranná rovnoprávnost a rovnocennost.

Národnost naše budíž však chráněna nejen po stránce jazykové, nýbrž budíž jí otevřeny i všechny jiné cesty úplného rozvoje.

Menšinám nechť dostane se zaručeného zastoupení, nechť postaráno jest o jich náležitou ochranu

a zjednány jsou dostatečné prostředky, jež by umožnily nerušený život a národní výchovu.

2. Na státním právu zemí koruny České trváme v plném jeho rozsahu a chceme je brániti a vymáhati všemi prostředky zákonnými.

Ke znovuzřízení českého státu na základech novodobých chceme usilovati z pohnůtek národních i hospodářských, odvolávajice se nejen přirozeného práva našeho národa, ale i nezadatelných, nepromlčitelných práv historických této koruny, doznáných opět a opět panovníky této říše, jejíž přetvoření ve federativní svaz historicky odůvodněných skupin žádáme.

K uskutečnění českého státního práva vede dle našeho soudu stále a soustavné oslabování centralismu, které dějí se neochabujícím povzbuzováním všech vrstev národa k pevné, vytrvalé, promyšlené opozici proti nynějšímu systému správy říšské, sesilováním a zdokonalováním samosprávy, osamostatněním hospodářským a rozvojem kulturním.

Státoprávní smýšlení lidu českého budíž poučováním o podstatě a výhodách tohoto velikého práva národa našeho soustavně vychováváno, buzeno a udržováno, aniž by však lid odvracen byl od tiché, drobné práce v oborech jiných, jichž zanedbání bylo by s to přivoditi pohromu a znemožniti restituci práva státního neb výhody z něj plynoucí ohroziti.

Státoprávnictví jest jen jedním znakem, jednou stránkou národního programu politického a je třeba opráti je o skutečné potřeby, o život národa, který musí býti vychováván v porozumění pro úkoly své doby.

Základy státoprávní samostatnosti české budíž sileny a připravovány účelnou, pozitivní politikou, hospodářskou, sociální a kulturní prací.

„Státní právo koruny české jest půda pevná, jest skutek nepopíratelný, jest resultát mnohověké,

ba tisíceleté činnosti našeho národa. Ono jest výsledkem velikých bojů, často slavných i vítězných, často i nešťastných, ale vždy čestných, které podnikal národ náš k uhájení své individuality a své osobnosti politické. Tuto osobnost politickou, tuto individualitu, zachovali jsme až do této doby, a bylo by zradou na našich otcích, kdybychom od ní z dobré vůle upustiti chtěli a vydati se chtěli v něco dojistá nejistého a nestálého.“ (Rieger 1867.)

Věříme, že poctivou a rozumnou politikou, že jednotnou prací všech synů našeho drahého národa dojdeme svého konečného cíle, neboť právo musí zůstati právem, a těch, kteří je vytvrvali hájí, vítězství minulosti nemůže!

3. Za trvalějšího stavu připouštíme, aby poslanci čeští sice súčastnili se zákonodárných prací říšské rady, kterou v nynější formě a složení neuznáváme, by vymáhali seť jsou vše, co lze dosíci ve prospěch českého lidu a jeho tříd výrobních, ale v zásadě aby provozovali důslednou politiku proticentralistickou a proticislajtánskou, hledající spojenectví se všemi, jmenovitě slovanskými stranami federalistickými a autonomistickými, bráníce všude, kde příležitost se naskytne, práva národa českého, svézákonnost zemskou, potírajíce reakci, militarism, centralism, cislajtánskou, všude a vždy, kdykoliv budou míti příležitost.

4. Svézákonnost zemská budiž ve všem, zejména však v otázkách jazykových, školských a zemědělských houževnatě bráněna. Svěprávnost sněmů zemí koruny české budiž dokumentována jmenovitě pilnou prací ve sněmech těchto na základě pevného, promyšleného programu, neboť oživení významu našich sněmů považujeme za nejdůležitější a nejdůležitější manifestaci státoprávního smýšlení a úsilí.

Záležitosti zemědělské, jež i dle nyní platné ústavy, námi zásadně neuznáváné, do kompetence sněmu zemského náležejí, nebudtež na radě říšské projednávány. Za to však, kde jednati se bude o hospodářskou politiku říšskou, v těch případech žádáme, aby poselstvo naše jednalo v říšské radě čistě agrárně ve smyslu speciálně zemědělské části tohoto programu. A poněvaž jest celá řada otázek, jež společny jsou agrárním hnutím různých národů rakouských, považujeme součinnost s jinými agrárními živly v parlamentě i mimo něj v otázkách hospodářských a stavovských za žádoucí a potřebnou.

5. Samospráva obcí, okresů a země tvoří jeden z nejcennějších statků politických. Svobodná obec, spořádaná samospráva, chápající řádně své úkoly hospodářské a sociální, tvoří základ svobody a pokroku národa. Zemědělství, jmenovitě však střední a drobný stav zemědělský, musejí míti nejživější zájem na ozdravení, zdokonalení a povznesení naší samosprávy, na níž nesmírně mnoho záleží, a z té příčiny chceme také zasaditi se o odstranění stávající dvojakosti administrativy. — Samosprávným institucím nechť poskytnuta je výkonnost v žádoucím rozsahu, odpovídajícím jich upravené a rozšířené působnosti.

Aby stupnice samosprávných instancí byla doplněna, agenda zemského výboru zjednodušena, obnovo budiž zřízení župní (krajské), neboť nynější samosprávná organizace je nedostatečnou.

Zemský výbor budiž zreorganisován tak, aby záležitosti zemědělské soustředěny byly v samostatných odborech se zemědělsko-technicky i agrárně-politicky zvláště kvalifikovaným úřednictvem.

6. Zastoupení zájmové tvoří základ politické reformy požadované stranou agrární. Proto jsme pro rozšíření hlasovacího práva na všeobecné poměrné tajné právo hlasovací, a oprávněni náhled svůj o po-

měrnost povinností, jež práce neb majetek občanstvu v různém stupni ukládají. Pro všeobecné rovné hlasovací právo nemůžeme se rozhodnouti ne proto, že bychom se obávali majorisace se strany proletariátu, nýbrž proto, že chceme stejnoměrné rozdělení povinností a práv. Dokud trvati bude zásada, že větší povinnosti opravňují i k větším právům, což jest jediné správné, přirozené a spravedlivé, dotud nebudeme moci dobrovolně připustiti rovné hlasovací právo, ač rozšíření práva hlasovacího až po nejkrajnější mez rovnosti sami si přejeme a o ni usilovati chceme. Poněvadž povinnosti a břemena majetku pozemkové nejsou nikterak vyváženy jeho právy a výhodami, nemůže nám býti vytýkáno, že bychom se stavěli na stanovisko vylučné. Proto naším heslem je všeobecné poměrné tajné hlasovací právo při všech volbách do všech zastupitelstev na základě seskupení zájmů stavovských, tak aby volil ve venkovských obcích přímo každý stav pro sebe v náležitém poměru ke své poplatnosti v řadě první a své početnosti v řadě druhé, podřízené.

Při tom však přejeme si, aby úprava práva hlasovacího a řádu volebního stala se takovým způsobem, aby byl dán náležitý výraz početnosti a poplatnosti národa českého. Reforma volební budiž provedena na základě odborového, zájmového zastoupení a se zřetelem ke stupni vzdělání.

7. Politikou národa rozumíme souhrn všech jeho snah a jeho politickou samostatnost, jeho jazyk, hospodářství, zdraví a pokrok ve všech směrech, z nichž žádný nesmí býti podceňován, žádný zanedbáván. Základem úspěšné politiky jest hospodářská neodvislost a vzdělání lidu, kterážto dva pojmy jsou nerozlučné. Proto politikou není jen činnost sborů zákonodárných, ale politikou v pravém smyslu jest i povznášení všeobecného stavu národa ve smyslu mravním i hmotném. Více očekáváme od vnitř-

ní síly a schopnosti národa a jejího probuzení a výchovy než od činnosti parlamentů.

Jejich úkol je v tom, aby odborovou organizací stavů, jež je žádoucí a nutná, vedly v jeden proud společného úsilí celého národa, neboť „národové mívali vždy jen tolik svobody, kolik jí dovedou vzdělanosti a materiální mocí svou dobytí a obhájití.“ (F. L. Rieger 1864.) Strany politické neměly by v nás spatřovati nepřítelů neb odpůrců; pro věc zemědělství českého jsme vznikli jako strana stavovská a zájmová, abychom bránili své, nikomu ničeho neberouce. Lid sebe hájící může býti jen oporou v pravdě národní, vytrvalé, za jistým cílem jdoucí politiky české, jímž jest naše samostatnost.

Program sociální,

8. V otázkách sociálních stojíme na stanovisku spravedlnosti a humanity. Poněvadž základem hospodářského a sociálního života jest obec v řadě první, proto přejeme si, aby k obecnímu zřízení zřetel byl vzat i při úpravě chudinství. Hlavním úkolem veřejného chudinství jest, aby šíření chudoby bylo zabráněno a aby opatření byli takoví chudí, kteří sami již obživiti se nedovedou. Almužna a podpora v běžném smyslu nejsou ani opravdu humanitní, ani spravedlivými. Organizace chudinství budiž založena na širším svazku chudinském, budiž upuštěno od úhrady přírážkami obecními a zavedena samostatná úhrada ze zvláštních fondů, spravovaných zvláštními rozpočty. Pro opuštěné sirotky buďtež utvořeny zvláštní sirotčí rady. Almužnictví, žebrota a veřejná dobročinnost buďtež upraveny zákonitě.

Vagabundáž a tuláctví buďtež zakázány a obce oprávněny netrpěti v obvodu svém cikánů a potulných lidí vůbec.

9. Zjednodušení úředního aparátu, obmezení byrokratismu musejí býti požadovány právě tak, jako vymáhána volnost sebeurčení a svoboda svědomí.

Rychlá a laciná justice, zřízení smírčích soudů, zjednodušení líčení soudního, jsou našimi požadavky aktuálními. V rukou samosprávy se nalézající soudní moc pro nižší stupně sporů rušení držby, smlouvy služební a pracovní, vodního práva a jiných hospodářských poměrů našeho venkova se týkajících věcí jest velmi nutná.

10. Náš poměr ke všem stavům a třídám národa bude co nejpřátelštější na základě spravedlivé úpravy našich zájmů a vzájemné dohody. Rozdíly stavové a zájmové nelze oddeklarovat, nutno však je upravit i v soulad uvést s politickým, hospodářským, sociálním a kulturním interessem celého národa co celku. Čeho pro sebe si žádáme, co nám náleží a co nám dáno býti musí v zájmu národa samého, jenž nemůže pád svého zemědělství a stavu zemědělského připustiti, vysloveno jest v našem programu agrárním.

Součinnost se všemi stupni obyvatelstva zeměděle pěstována budiž, a rovněž solidárnost, která dána jest mnohonásobnou shodností zájmů, proti jejichž velikosti a množství mizí naprostou význam několika málo bodů sporných. Od velkostatku, v jehož nejvlastnějším zájmu je, aby udržel se mocný a spokojený stav střední, čekáme, že opíraje se o výhody, jež mu skytá jeho majetek, pracovatí bude svorně s ostatními členy národa k jeho blahobytu, samostatnosti a svobodě, že pěstovatí bude do obř strany dokonalé aristokracie, že svá práva, pokud trvají, vyváží plněním svých velikých povinností, že bude nejhorlivějším zástupcem zemědělství, pionérem jeho pokroku. Nicméně nemůže dopustiti vzrůst velkostatkářského majetku na úkor stavu středního.

Stav větších statkářů a středních rolníků tvoří jádro národa českého. „Zůstane-li mnoho velikých

selských gruntů nerozdělených, můžeme se časem svým, až selskému stavu vůbec větší samovážnost i vážnost u jiných nastane, dočkatí ve vlasti své nejradnějšího stavu „kmetského“, stavu prostředních hospodářů, kteří posud ještě v každé zemi mezi nejšťastnější, nejmravnější a nejužitečnější občany náleží: kteří nejsou tak bohatí, aby nic sami nepracující z cizích mozolů jen živi byli a hýřili, přece tolik jistého neza hubitelného jmění mají, že od nikoho odvislí nejsou, samostatně žíti mohou, nejsouce ničí sluhové leda zákonů, a kteří netíženi klopotami vezdejšího chleba duch svůj výše povznéstí a stav svůj, role, hospodářství atd. zdokonalovati mohou.“ (Havlíček, Pražské Noviny 1847.)

Malé rolnictvo, chalupníci a domkáři, nezbytný článek v organické stupnici majitelů pozemků, pracujte svorně s ostatními, dalecí starých neblahých sporů, o ozdravení a náležitém upravení poměrů venkovských. Jsme jedna krev a stejné jsou naše strasti, tužby a cíle a jen svornou prací všeho zemědělstva připravena bude půda k úspěchům a spáse.

S naším živnostnictvem přejeme si naprostou dohodu a součinnost. Stejně utištění zly dnešního stavu poměrů hospodářských, stejně trpíce pod nadvládou kapitálu, stejně ohrožení a zastížení břemeny, musejí výrobai třídy podati si ruce. Dělnictvo zemědělské, jež s námi pracuje a žije, nechť s důvěrou opírá se o pokrokové české zemědělstvo, které pamětlivo jsouc svých povinností, diktovaných společenskou spravedlností, humanitou a pravým demokraciismem nepřipustí, aby lid pracující stal se obětí číkolí a čehokolí.

Právě jako neuznáváme žádného kastovníctví, výsad a nadvlády jedněch nad druhými, tak též odmítáme všechno třídění národa v tom smyslu, aby vymyšlena byla zvláštní třída „intelligence“, kterýmž slovem rozumíme my na rozdíl od jiných ne formál-

ní průkaz zkouškový a školský, nýbrž vyrovnaný poměr vzdělání, povahy, vůle a pracovitosti, kteréž vlastnosti nejsou vázány na žádný stav a žádnou třídu. Pravé, skutečné vzdělání je potřebou a základem veškerého života národního, neboť „v práci a vědění jest naše spasení“.

Program kulturní.

11. V otázkách kulturních přejeme si, aby duševnímu rozvoji, vědeckému bádání, uměleckému tvoření, vyjadřování náhledů slovem a tiskem nebyla kladena žádná překážka, ale poprána úplná volnost. Vědecké práci a umělecké tvorbě nechť dostane se povzbuzení a podpory, aby tak duševním potřebám lidu plně bylo vyhověno, jeho intelekt, smysl pro pravdu, vědění, krásu, dobro, mravnost sílen a povznášen, aby všechny dobré stránky lidské povahy byly buzeny a živeny.*

Rozkvět vědy, literatury a umění v ušlechtilém směru budiž všestranně podporován a lidu dostáváje se jen opravdu pravdivé, dobré a krásné do rukou. Jmenovitě populární literatuře knihové a časopisecké náležejí sympathie a podpora české strany agrární.

Základem vzdělání je škola, která budiž svobodnou, prostou pout všech, volná před byrokracií, nelsloužící ničemu a nikomu, než svatému svému poslání, jímž jest všestranná výchova mravních, povahových, intelektuelních vlastností mládeže, dávající jí nejen vědomosti, ale i onu summu životní moudrosti, která v těžkém boji existenčním, opírajíc se o pravý poměr vědění, vůle a energie, činí člověka schopným dostáti jeho lidským i společenským povinnostem a je jedinou oporou veřejné mravnosti,

snaživosti a zdatnosti občanské. Škola nepodléhá žádným vlivům a v činnosti své řídí se jen porozuměním pro své úkoly. Učitelstvo budiž vzděláváno co nejlépe a nejdůkladněji, budiž svobodno, aby cele a jedině mohlo se věnovati veliké práci své.

Vedle školy obecné buďtež zřízeny na venkově i dětské zahrádky a opatrovny a okrskové školy osmitřídní, společné pro obě pohlaví mládeže. V mládeži buzen buď zájem pro život občanský, pro venkov a zemědělství, za kterýmž účelem upraveno budiž učivo dějepisné ve smyslu českém a realím věnována náležitá pozornost. Ucelené základy vzdělání jsou však prvním naším požadavkem od školy obecné. Zejména přesného a jasného vyjadřování myšlenek je třeba.

Co se týče škol středních a vysokých, je ideálem naším škola jednotná s náležitým zřetelem vyučování ve vědách přírodních a společenských, jakož i moderních jazycích, zejména slovanských. Aby národu českému i ostatním národům slovanským dostalo se vysokých škol, jichž potřebují, je požadavkem, za něž usilovati bude i české zemědělství se vši rozhodností.

V poměru s učitelstvem přejeme si vše shody, dorozumění a součinnosti ve prospěch českého venkova.

12. Pořádání přednášek a přednáškových cyklů, rozhovorů a vzdělavacích schůzí, jakož i zábavných besed budiž dána přednost před hlučnými výstřednostmi. Prostí všeho citlivůstkářství přejeme si, aby uvědoměli občané působili k uchování zdravé družnosti, dobrých starých zvyků, čistého jazyka, slušných forem v jednání, kde možno i dobrého lidového kroje, krátce všeho poctivého starého češství, v němž krotvila síla a dobrá mysl statečných našich předků.

Budiž pracováno proti šíření se všech nemravností a náruživosti a pěstována láska k jazyku, pů-

dě, vlastní a povolání. Jmenovitě apelujeme na české ženy venkovské, aby v duchu pokročilé doby jdouce, nenechávaly klesnout v úpadek starou tradicí selskou, jež byla vždy oporou stavu našemu i v dobách nejtrpčích, tak že dovedl sebe a v sobě národ uchovat až po naše dny. Stavovské vědomí našich dětí budíž sřleno nejen ve škole, ale i doma, aby na vždy udržel se pevným a nezlomným a při tom stal se opravdu vzdělaným a pokročilým český lid zemědělský.

Dobrá česká kniha, české obrazy buďtež ozdobou českých domů a chat venkovských. Obce at nejen hospodaří, ale i čistoty a vzhlednosti si hledí, aby konečně vymizely stavby stejně nepěkné jako nepraktické. Neboť nebyly to mnohé, nevkusně přeplněné pokoje, ale čisté, rázovité statky selské, které byly hradem ducha českého ve věcích minulých.

Voláme po úsilí lidu našeho, aby sám sebe vzděláním a sebekázní vytvářil v řadách svých muže i ženy, jichž děti byly by zárukou, že národ i stav náš nikdy nezahynou, ale půjdou navždy cestou práva, pravdy, dobra a pokroku. Smysl pro píseň a hudbu, tak kvapem z venkova mizící, musí býti udržován, a tu naskýtá se nová cesta pro ty, kdo pochopují význam umění pro výchovu lidu. Chceme působiti k tomu, aby živým slovem, tiskem, šířením dobrých výrobků uměleckých prohlubována a šířena byla intelligence a smysl pro umění v lidu venkovském.

13. Zájem pro národní zápas, porozumění pro život a cnosti občanské, láska ku přírodě, oddanost k zaměstnání zemědělskému, hospodárnost a spornost nutno šířiti mezi lidem vůbec, mezi mládeží však zvláště. Za tím účelem chce organisované rolnicvo zakládati veřejné lidové čítárny, rozšířovati dobré, laciné spisy, pečovati o vydávání dobrého kalendáře, pěstovati četbu spisů dějepisných a sociologických, zakládati malé školní hospodářství a školky

štěpařské při školách, po americkém způsobu pořádati vhodně slavnosti, při nichž by snaha mládeže o vysazování stromů a šetření ptactva byla odměňována; zakládati škojské spořitelny a ku povznesení vzdělanostní úrovně nejširších tříd pořádati kursy vzdělavací za spoučinnosti svých pokročilých členů a získati u učitelstvo vysokých, středních, odborných i národních škol.

Týráni zvířat, ničení stromů a rostlinstva budíž čeleno poučováním.

14. Vykoiřistování slabých, zneužívání bezmocných, svádění bezradných, zřistnost, panovačnost a závist jsou kořeny všeho sociálního zla. Nenávist mezi jednotlivci, stavy, národy, plemeny a vyznáními jsou příčinou bēd, jimiž trpí lidstvo. Kultura a vzdělání všech dobrých vlastností jsou prostředkem ku zlepšení, ale předpokládají takovou úpravu poměrů hospodářských, aby denní chléb dostal se každému. Úprava poměrů těch v základě opírá se o reformu agrární, která jest hlavním cílem odborové naší organisace a strany.

15. Vzdělání všeobecné a kulturní ruch, pro něž zemědělství české hotovo jest ke všem obětím, nutno jest doplniti vzděláním a výchovou odbornou, neboť odborné vzdělání a o vymoženosti vědy a techniky se opírající pokrok agrikulturní jsou velecennými a veledůležitými prostředky ke zmírnění účinků agrární krise, již nelze odstraniti neb zmírniti jen opatřeními agrárně-politickými, neboť jest také nutno. zvýšiti výrobní schopnost domácího zemědělství, učiniti jeho plodiny a výrobky lepšími, jejich produkci snazší a lacinější, zkrátka bez ohledu, má-li býti hospodařeno extensivně nebo intensivně, základem učiniti racionelnost podnikání zemědělského, což možno jest jen tenkrát, když zemědělství si přivlastní a naučí se používatí poznatků vědeckých ve své praxi. Proto zemědělsko-vědecké bádání a

hospodářské zkušebnictví musejí býti státem, zemí, stavem i jednotlivci všemožně podporovány. Je konečně na čase, abychom v ohledu tomto emancipovali se od ciziny, dosud naší jediné učitelky, a hleděli si jakožto národ zemědělský pěstování nauk agrikulturních doma vlastními silami, ve vlastních ústavech pro vlastní prospěch, pro zdar české práce a slávu české vědy odborné.

16. Šíření vědomostí odborných děj se všemi prostředky, neboť běží o vzdělání co nejdůkladnější kruhů co nejširších. To děj se slovem i tiskem; nejdůležitějším a nespolehlivějším způsobem šíření vzdělání odborného jest však škola. A tu vřele přejeme si, aby školství českému věnována byla státem, zemí i veřejností občanskou všemožná péče i podpora a aby jmenovitě odborné naše školství zkvétalo a v duchu doby a dle potřeb zemědělství a jeho pokroku bylo upraveno a zdokonalováno, nestrnouc na formě, ale i v ústrojí svém i v působnosti krácejíc s dobou a jejím duchem. Od školství zemědělského žádáme, aby vychovávalo dle svých kategorií theoreticky vyškolený a prakticky dobře připravený dorost stavu našeho.

Škola obecná na venkově může vydatnou měrou prospěti pokroku v zemědělství, ač hlavním jejím úkolem býti to nemůže. Náležitá úprava přírodovědeckého učiva a četby čítankové i vyučování počtářského jsou s to prokázati lidu zemědělskému služby vzácné. Tu však je také třeba, aby národní naše učitelstvo bylo s to, zaopatřiti si onen stupeň vědomostí odborných, jichž pro jeho působnost mezi lidem zemědělským je třeba. I jsme přesvědčeni, že vážený stav učitelský dané takové příležitosti uchopí se s osvědčenou horlivostí, a proto žádáme, aby pro učitelstvo, jež by chtělo vyučovati na školách pokračovacích, zavedena byla dovolená za účelem získání odborných vědomostí na celoroč-

ním kursu při hospodářské akademii, o jehož zřízení se přičiníme.

Nejnižší stupeň odborného školství hospodářského vyžaduje veškeré péče. Pokračovací školy buďtež zřizovány všude, kde to lze a kde je to žádoucí, a sice v organickém spojení s národními školami okrskovými, které buďtež opatřeny školní zahradou a pokusným polem i nutnými sbírkami. Pro mládež, která si přeje dalšího vzdělání odborného, slouží školy zimní, které buďtež zřizovány všude v obvodech více okresů zastupitelských se stejnými poměry hospodářskými. Absolventi škol těch požívejtež práva na zkrácení vojenské povinnosti na dobu dvou let.

Pro malé rolníky ukázaly se velmi prospěšnými školy rolnické, jichž rozmnožení je v zájmu zemědělstva českého. Jejich absolventi požívejtež výhody jednoletých služeb vojenské, bez povinnosti státi se důstojníky. Střední školy hospodářské rovněž nutno rozmnožiti a všechny vůbec náležitým způsobem upravití, aby se staly opravdu semeništi, z nich vycházela by česká inteligence rolnická, jíž národu i povolání našemu svrchovanou měrou jest třeba.

Důležitost hospodářské akademie uznáváme, neboť jsme přesvědčeni, že českému zemědělství může sloužiti jen ku prospěchu, když mezi středními a vysokou školou zemědělskou v Praze státi bude hospodářská akademie, jejíž působnost zvláště ve směru praktickém může a má poskytnouti více než jest možno universitě zemědělské.

Vysoké školství odborné skutečněno budiž zřízením zemědělského odboru při vysokém učení technickém v Praze tak, aby absolventům podobivším se dříve diplomové zkoušce na akademii, již by jim bylo navštěvovati, bylo po složení přísných zkoušek lze dosíci titulu doktorského. Požadavek

vysoké školy zemědělské sledovati bude strana naše se vším úsilím.

Pro učitelstvo zemědělské zřízení budiž paedagogicko-didaktický kurs při akademii.

Na všech školách odborných buzen buď i duch obchodní a rozumná podnikavost. Naproti tomu nezádáme a neočekáváme od škol těch, že vychovají nám plně praktiky-rutiny, což docíliti lze jen skutečnou praxí, která chceme, aby aspoň po dvě, nejméně však po jeden rok byla prodělána těmi, kdo chtějí dosíci diplomu na školách vysokých.

Vysoká škola zvěrolékařská je pro nás nezbytností, aby nám vychovávala zvěrolékaře zemědělské a ne vojenské. *) Škola ta zařízena budiž v Praze ve spojení s fakultou lékařskou na straně jedné a akademii hospodářskou na straně druhé, aby vědomosti theoreticko-vědecké a praktické, zejména v chovu, hygieně a porodnictví domácích zvířat mohly býti nabyty. Těm, kdo obstáli při zkouškách diplomových a samostatně vědecky pracovali v ústavu pro zárovědu a choroby zvířecí, jež nutno v moderním smyslu a rozsahu zříditi, budiž povoleno ucházeti se o připuštění ku přísným zkouškám na universitě, jichž vykonání by končilo poskytnutím hodnosti doktora veterinární medicíny.

Odborné školy — jako lukařské, mlékařské, lnářské atd. — jsou nutností, a jich zřízení, případně zdokonalení tvoří závažný náš požadavek. Rovněž zemské vyšší učiliště lesnické s odborem pro kulturu rašelin a průmysl dřevařský je velenutno a tvoří rovněž bod naší práce programové.

Vzdělání dívek rolnických ve školách hospodyňských dvouletých i zimních, po případě v letních kursech nutno věnovati plnou pozornost, neboť stále a pro vždy dobrá žena, řádná hospodyně, jako družka, rovnoprávná společnice a přítelkyně mužova jest dobrým duchem domácnosti a strážkyní rodinného štěstí

a množitelkou hospodářského blahobytu. Selská dívka do české hospodyňské školy! — to musí býti voláním, jež nikdy nesmí utichnouti, voláním, jehož oprávněnost netřeba zajisté ani dokazovati. Až v našich usedlostech rolnických vládnout budou hospodyně, jimž vedle rozumného domácího vychování od jejich matek popřáno bylo i důkladnějšího vzdělání všeobecného i odborného, až česká selská žena obnoví v sobě onu starou, pevnou lásku ke práci a její znalost ve všech oborech, až český zemědělec ve své družce bude míti zase vždy a všude stejně myslící, vzdělanou a ke stavu svému s láskou lnoucí hospodyně — pak vrátí se mezi nás stará naše síla, statky naše zůstanou po věky pro náš národ hradbou, již neztekou ani nejzúřivější útoky nepřátel.

17. Ale vše očekávati od školy a nepomáhati úsilí jejím, bylo by chybou. Jako při šíření všeobecného vzdělání, i zde je třeba, aby rolnictvo, chápal je mravní i hospodářský význam vzdělání odborného, nezanedbávalo žádné příležitosti k jeho rozšíření a prohloubení. Živé slovo a demonstrace jsou tu osvědčenými prostředky. Úprava kočovného vyučování hospodářského, pokračovací kursy pro praktické hospodáře, pořádání populárních přednášek dle přesně promyšleného plánu, zemědělsko-vědecká a národohospodářská extenze, vrcholící v utvoření volných okresních škol lidových — to jsou cesty, vedoucí ku nápravě a úspěchu. Přivádějíc theoretiky a praktiky, učence, učitele a hospodáře i dělnictvo ve stálý styk, mohou státi se neocenitelným prostředkem nejen k docílení svého viastního cíle, ale také sociálního míru a vyrovnání, neboť vědění jest moc, která mimo jiné v ušlechtilém závodění svádí i krajnosti nejodlehlejší.

Odborná naše literatura zemědělská potřebuje pronikavé, důkladné nápravy. Vedle čistě původních, důkladných, populárních spisů odborných, přiměřených potřebě lidu, jest třeba, aby žactvu různých

kategorii škol hospodářských dostalo se řádných učebnic, i bude povinností učitelstva škol těch, aby čestné práce té soustavně se podjalo. Dále nedostává se nám odborných spisů zemědělsko-vědeckých, jichž vydávání v zájmu vědy, literatury i zemědělství vysoce jest potřeba a ve kterémž ohledu možno poukázati na několik málo velice ojedinelých zjevů. Vědecká bádání oprávcí se o a hledící k praxi musí dojíti svého náležitého výrazu i v dokonalé literatuře odborné. Třeba jest vydávání sbírky takových spisů, které dohromady tvořily by úplnou encyklopaedii, vedle kteréž nutným jest i hospodářský slovník naučný. O běžných, časových otázkách měly by býti nejšířší kruhy zemědělské poučovány klidně a věcně psanými brožurkami.

Co se týče časopisectva odborného, vřele si přejeme, aby v jeho úpravě, obsahu, v celkové organizaci co nejdříve nastal příznivý obrat, aby ono přestanouc býti předmětem spekulace a obchodu, zredukováno počtem, zdokonalené vnitřně za laciný obnos podávalo zprávy o pokroku theorie i praxe zemědělské a sloužilo jen tomu, čemu vlastně věnováno býti má a provádělo přesnou kontrolu nad zbytečným psaním a zcičováním obsahu. Vedle článků theoretických přinášejte listy hospodářské zprávy z praxe, o pokusech, výsledcích jejich a různé pokyny prosté vši dogmaticčnosti, již povolání a práce zemědělská naprosto nesnesou. Aby badatelé naši mohli výsledky svých prací uveřejňovati v řeči naší, vydáván budiž měsíčník odborný, vědecko-zemědělská revue, obsahující i část agrárně-politickou.

Vlastní program agrární.

18. Zemědělství jest v úpadku, jest chorobno a k vyléčení choroby té jest nutno, aby v celém svém rozsahu i ve svých příčinách náležitě a důkladně

byla poznána, neboť jen pak bude lze stanoviti všechny prostředky k obmezení a zeslabení krise agrární, mající své základy v neupravenosti poměrů zemědělských, jmenovitě stavovských, v pochybené správě státní, nedostatečném a nepřiměřeném zákonodárství, zadluženosti, těžkých břemenech a konkurenci cizozemské, znehodnocující naše výrobky. Každá práce, každé odvětví výroby má nárok na ochranu a případně i podporu státu, jehož existence je odůvodněna jen plněním jeho kulturních a ekonomicko-sociálních povinností. Nepopíratelná národohospodářská i národně česká důležitost výroby zemědělské a obyvatelstva jí se zabývajícího opravňují je, aby žádaly pro sebe vydatnou ochranu a podporu se strany státu, země a společnosti vůbec. Základem reformy poměrů politických a sociálních je promyšlená, důkladná, všestranná náprava poměrů zemědělských, stavovských, výrobních i tržebních. Náprava ta vyžaduje péči a porozumění státu, ale zároveň spolupráci a horlivost v sebeochraně se strany zemědělského obyvatelstva samého. Jakkoli nelze krizi agrární úplně se světa pro vždy odstraniti, ačkoli nutno pracovati postupně a klásti kámen ke kameni, má-li se dílo podařiti, nesmějí malé prostředky býti podceňovány a velké cíly a velké reformy vzbuzovati malomyslnost neb trpěti liknavosti. Právě jako chybou by bylo, přeceňovati moc státní a vše jen od ní očekávati, tak marnou byla by i nejrozsáhlejší a nejvytrvalejší práce a snaha svépomocná, kdyby orgány správy veřejné neplnily svou povinnost. Proto voláme po nápravě nahoře i dole, mezi sebou; proto výchovou obyvatelstva a náležitým uplatňováním svých opodstatněných požadavků stavovským, zájmovým zastoupením ve sborech samosprávných i zákonodárných chceme pracovati k tomu, aby vrácena byla výnosnost našemu zaměstnání a naší výrobě, by zajištěn byl stav zemědělský a nepodlehli ani svým chybám, ani tlaku moc-

ných ani rušivým vlivům podvrtných proudů společenských.

19. Každá otázka hospodářská souvisí více neb méně s politikou. Ale základem reformy hospodářské bude náprava nás samých. K tomu cíli je třeba pevné, obsáhlé, jedním duchem prochnuté organizace všech zemědělců. Organizace taková jest s to zlepšiti poměry naše měrou obsáhlou; pracující pro zájmy zemědělství našeho a vedena ideou může býti přebornicí odborného i politického pokroku a základem náležitého upravení v zastoupení lidovém dle jeho zájmů, tak aby lid dle práv a povinností svých účast měl ve správě záležitostí veřejných. Organizace, obejmající všechny české zemědělce bez rozdílu, má pracovati ke zdokonalení, podpoře a ochraně výroby a tržby zemědělské. Jakkoli náležité pochopení a ocenění významu samosprávy, zejména hospodářských a sociálních úkolů obce mohou velmi účinně zasáhnouti v příznivý průběh naší akce záchranné a nápravné, jest přece nezbytnou organizací odborová. Úprava poměrů veřejnoprávních, zákonodárství a organický pokrok společnosti a práce musejí jíti ruku v ruce, musejí rozvíjeti se současně, navzájem se doplňující. Rozlost, plnění a oprava zákonů stávajících ve prospěch zemědělství jsou namnoze nutnější než budování nových.

Organizace na základě pouhé nespokojenosti a neujasněných přání, organizace beze vzdělání a pevného cíle, k němuž dlužno se bráti postupně, ale s neochabující pevností, byla by pochybenou. Jen porozumění, vzájemná vážnost, poctivost mohou učiniti organizaci zdravou a mocnou. Organizace beze vlivu a významu veřejnoprávního byla by zbytečnou, a proto třeba, aby provedena byla na základě zásady závaznosti. Povinná stavovská společenstva zemědělská, okresní a krajská, soustředěná ve společenstvu zemském tvoří základ, na němž praco-

váno býti má ve všech směrech agrární politiky. Ve společenstvech těch buďte zahrnuti zemědělci všichni s právy jim dle kategorie jejich příslušejícími; dostaníte se tam zastoupení i chalupníkům i velkostatkářům i zemědělskému dělnictvu, a sice tomuto delegáty jeho dělnických společenstev s významem veřejnoprávním. Zemědělská společenstva krajská — župní komory — skládající se z delegátů okresních společenstev buďtež zároveň základem našeho stavovského a zájmového zastoupení ve sborech zákonodárných po způsobu obchodních komor. Právomoc a úkoly povinných společenstev zemědělských upraveny buďtež zákonodárstvím zemským.

20. O tuto závaznou organizaci, znamenající mobilisaci všech sil a snah zemědělstva českého ku práci, sebevýchově a uplatnění svého vlivu, ba znamenající vydatný pramen sociálního obrození, musí se opíratí veškerá činnost kulturní a agrárně-politická. K hájení politických zájmů českého zemědělství založili jsme „Sdružení českých zemědělců pro království České“ se sídlem v Praze. Ve sdružení tomto nechť najdou se všichni zemědělci čeští a jejich přátelé, mající porozumění pro záležitosti našeho stavu a odhodlaní s námi pracovati o povznesení nejdůležitějšího odvětví produktivní práce národa. —

Stojíce jako pevná zeď, v níž každý jednotlivec prodchnut je myšlenkou práva a s láskou lne k věci svého národa, stavu a zaměstnání, usilující o nápravu všeho, co v nás kotvic bylo a je chybou, bránice v sobě to, co jsouc životním podkladem nezdoilné povahy lidu rolnického, činí jej jádrem národa, chceme býti na stráži zájmů svých, jež jsou nejvlastnějšími zájmy národního celku.

Rozsáhlé a náležité zastoupení interestů zemědělských a intenzivní jich hájení nesmí podléhati proudům politickým.

Pro prostředky velké nelze opomíjeti i prostředků menších i nejmenších, jež nevytyčují sice cestu tak přímočarou, aniž slibují výsledek tak úpiný, než po opatrných oklikách a odpočincích třeba přece jistě a bezpečně přibližují se k cíli.

Pojmy pokroku a reakce se stanoviska sociálně-politického dlužno bráti velmi opatrně. Není každý návrat k osvědčeným útvarům minulosti sociální reakcí, ani každá novota sociálním pokrokem. Pokrok sociální není vázán vždy na přímočarou dráhu, ubíhající jedním směrem z daného východiska, nýbrž vrací se často v spirálních křivkách zdánlivě na místa svého východu. Často názory včera za reakční považované jsou s hlediska dnešního účelu a blaha společenského pokrokovými a názory včera pokrokové jsou dnes reakčními. Jen strnulé a organického vývoje neschopné doktrinářství lpí na apriorních zásadách, do nichž vtěsňati chce celý vývoj společenský, a stává se tak mnohdy odpůrcem a brzdou skutečného pokroku sociálního. Příkazem sociální reformy jest takových předem diktovaných pochodových plánů se stříci a ani výtek domnělého zpátečnictví nelekatí se tam, kde věcné důvody i zkušenost ukazují, že návrat k útvarům minulosti, přízpůsobným požadavkům dnešní doby, jest bezpečným krokem ku blahu společenskému.

A jako cíl má býti dosažitelným, tak i postup k němu nemá postrádati promyšlenosti a záměrnosti. Nečiní-li příroda skoků, tím méně činí jich vývoj společenský, a byl-li ke skoku takovému působením zevních sil přinucen, příští pokolení zpravidla jej odpykají. I tu platí zákon organického vývoje a každý ukvapený a překotný radikalism jest roubem, který postrádaje dějinné souvislosti, zřídka se ujímá, aby plodně vydal ovoce. Tedy: navazování na dosavadní vývoj, opora o rozšířený obyčej a právní přesvědčení, účtování s danými poměry, opatrný postup

v před — ale při tom nepouštění konečného cíle s očí, budíž v každé sociálně-politické otázce vůdčí zásadou. (Horáček.)

21. Soustavné pedologicko-geognostické prozkoumání půd celé země jeví se veležádoucím nejen z ohledů vědeckých a agrikulturních, jmenovitě pro volbu plodin a organizaci výroby rostlinné, ale i z ohledů agrárně-politických, neboť mělo by tvořiti podklad odhadů pozemkových a revise katastrů daně pozemkové a sloužit i jiným ohledům berničním; systematická pozorování phaenologická, která mají význam bohužel dosud nedosti oceněný, soustavné pozorování klimatologické a hydrografické, jichž nám zemědělcům i při výrobě i úpravě pozemků, melioraci a vodních podnicích nanejvýše je třeba, zasluhují, aby byly předmětem organizované pozornosti. Choroby rostlin a jich škůdcové, užitečnost neb škodlivost zvířat a rostlin i jich rozšíření a způsob, jak jim čeliti, krátce zemědělská zoologie a botanika, rovněž vyžadují systematické práce i u nás, a to tím více, že nepochybně bude nám pomýšleti na větší různost naší výroby zaváděním nových druhů a plemen živočišných i rostlinných. To vše mělo by býti úkolem zvláštního zemského ústavu fyziokratického, který by se zabýval přírodovědeckými základy těžby a správy podniků zemědělských.

Zkušebnictví a pokusnictví, zabývající se aplikací poznatků vědeckých v praxi, musí rovněž býti upraveno a zorganizováno, a sice nejen v ohledu rostlinářském, ale zejména agrochemickém a v oboru produkce živočišné. Hygiena, epidemiologie domácích zvířat, plemenitba v celé své dosud nerozřešené spleťtosti, mlékařství a bakteriologie v použití zemědělském, semenářství, hnojení, pěstování odrůd rostlin hospodářských, a celá řada problémů naší výroby nutně žádá vědecky přesných zkoušek. K tomu cíli založena buď ústřední stanice zkušební a pokusná,

physiologická, chemická a bakteriologická, již podru-
ženy by byly stanice venkovské, vedené zasloužilým
učitelstvem našich škol odborných a inteligentními
zemědělci, majícími žádoucí znalosti theoretické i
praktické. Tyto pokusy musí býti doplněny zkou-
škami ve větším slohu na hospodářstvích pokusných
za náležitě podpory veřejné, kteráž hospodářství by
jakožto demonstrace byla nejúčinnějším způsobem
poučení.

Výstavnictví hospodářské je rovněž velice důle-
žitým činitelem a je žádoucí, aby i jemu dostalo se
náležité organizace a nápravy, aby stalo se skuteč-
ným pramenem poučení a podávalo pravdivý obraz
pokroku učiněného v zemědělství; aby správně po-
suzovány a nestranně odměňovány byly předměty
vystavené dle pevné, kriticky stanovené normy. Ve-
dle výstav dostávají se veřejného uznání a odměn
takovým vzorným hospodářstvím, která ve svém oko-
lí vynikají jak svou výrobou, tak správou, ke které-
muž účeli budtež v jistých (3letých) obdobích vy-
psány krajské konkursy. Zemědělské museum, zří-
zeno byvši v Praze, mohlo by státi se stálou výstavou
a vydatným pramenem poučení pro kruhy nejširší,
podávajíc obraz zemědělství našeho v minulosti i
přítomnosti, předvádějíc výrobu zemědělskou ve ve-
škeré její složitosti opírající se o pokrok na poli vědy
i techniky.

Způsob hospodaření a poměry sociální nutí ze-
mědělstvo stále k většímu používání strojů, a tu
jeví se potřeba soustavného pokusnictví v oboru
strojů hospodářských a poučování rolnictva.

Průmysl zemědělský rovněž vyžaduje stálého
bádání a to zejména v oboru chemie kvasné. Indus-
trialisací výroby a vlastním spracováním zemědě-
lských produktů vede cesta k nápravě a tu jest nám
chápatí se všeho, čím bychom výnosnost našeho
zaměstnání mohli povznést.

Umělá hnojiva a obchodní krmiva dobytčí, jimiž
trh je nyní zaplavován, je nutno, aby podrobena
byla přísné kontrole chemické, kteráž by sloužila
za podklad pro úpravu obchodu. Zároveň jest třeba,
aby upraven a přísně prováděn byl zákon o zkoušení
a falšování potravin. V zájmu promyšlené, účel-
né a soustavné činnosti agrárně-politické sto-
povány budtež orgány samosprávnými a zemědě-
lskými všechny úkazy, změny a pohyby v hospodář-
ském a sociálním životě obyvatelstva, o stavu jeho
zdravotním, mravním, o výrobě zemědělské, o ce-
nách plodin hospodářských a jejich tržbě, zkrátka
o všech zjevech života lidového, aby tak v evidenci
byl držen celý organismus národa a zejména jeho pracu-
jících a výrobních tříd, tak aby vždy zavčas bylo lze
sáhnouti k nápravě a čelití úkazům zlým a nepřízni-
vým dříve, než se objeví.

Tak i statistice hospodářské nutno věnovati
pronikavou pozornost a ve všech těchto ohledech na-
stává celá naša organizace, jmenovitě však důvěr-
níkům našim vážná úloha, již konati jest jim s ná-
prostou svědomitostí.

22. Zdokonalením výroby jak co do množství,
tak jakosti sklizně neb výnosu lze však nepříznivost
poměrů zemědělských čeliti jen částečně. Jde o to,
aby vyráběno bylo lacině a prodáváno za podmínek
co nejpříznivějších; jde o to, aby zemědělstvo své-
pomoc svou organizovalo, své síly spojovalo a své
družstevnictví upravilo tak, aby usnadnilo si výrobu
i tržbu. Rozvětvená a do podrobností provedená
výrobní, nákupní, prodejní a úvěrová organizace
tvoří kostru reformních snah českého zemědělství
a operační basí pro veškeru jeho činnost svépomoc-
nou, bez níž bezvýznamnou byla by i náležitá péče
orgánů veřejné správy. Družstva rolnická, oprávněná
se o plně porozumění a náležitě vedené stavovské
uvědomění znamenají socialisaci výroby a těžby, jsou

s to značně snížit náklady výrobní, zvýšiti odbyt a ceny našich výrobků neb upravití je tak, aby v náležitém byly v poměru ku práci a nákladu, jež výroba sama vyžadovala. Není ani jediného odvětví hospodářského, v němž kooperace byla by povolána a schopna tolik prospěchu přinéstí jako v zemědělství. Osvojivší si výhody velké výroby prsto bude střední a malé zemědělství nevyhoda s latifundiovým hospodařením nerozlučně spojených; vstoupivší v bezprostřední styk s konsumenty a sprostivší se prostředníků, upraví poměry obchodní jak dle poměrů výrobě odpovídajících tak dle správného vztahu mezi poptávkou a nabídkou. Proto při veškeré své činnosti agrárně-politické nutně musí zemědělstvo české oživit a upevnit své hospodářské družstevnictví, svou svépomoc a hospodářskou samosprávu. Nezbytné podmínky zdaru jsou i v tomto ohledu vzdělání, sebevědomí a důvěra ke spoluobčanům, energie a podnikavost.

Od správy veřejné nutno požadovati podporu nejen náležitým subvencováním při zakládání podniků družstevních, ale i při jich zdanění aby brala náležitý zřetel k tomu, že jejich účastníci sami jsou již velmi zatíženými poplatníky a zbavila proto družstva ta daní v míře co největší. Rovněž žádoucí jest, aby stát své potřeby kryl domácí výrobou, a to přímým nákupem u producentů při krytí potřeb vojenských a pod. a zásoboval své ústavy bezprostředními dodávkami výrobců.

23. Podmínka úspěchu svépomoci, vrcholící ve združstevnění výroby, nákupu, prodeje, v uspořádání vzájemné pomoci, jest však v rolnictvu samém. Nepostačí vyrábětí jen mnoho a dobré, ale mnoho a dobře prodati. Výroba sama musí býti zdokonalena a k tomu třeba jí úplné, promyšlené úpravy a podpory i ochrany. V prvním ohledu jest to věc zemědělství samého, jehož úkolem také musí býti výrobu svou,

její způsob a množství tak uspořádati, aby jednak vyhovělo požadavku a povinnosti své ve státě, to jest, aby bylo s to dodati jak ve kvantitě, tak kvalitě konsumu domácímu vše, co v tuzemsku vůbec vyrobiti lze. To lze upravití zvláštním programem agrikulturním.

A tu obdělávání půdy je prací nejpřednější. — K tomu je třeba pracovních sil, dokonalých strojů a utvoření takových podmínek, řádné, dokonalé obdělávání půdy připouštějících. Proto soustavné provedení úpravy vod a toků jejich v Čechách, provedení meliorací pozemkových jsou velenutny, nemá-li všechna námaha zemědělství býti na zmar. Meliorace pozemků, stupňující její výnosnost, jest nejrozumnějším rozmnožováním jmění národního, jež v podstatě a hlavně leží v půdě a její plodinách. Scelený pozemkový majetek, řádně meliorovaný a dokonale vzdělávaný, tvoří základ úspěšného hospodaření. Proto zemský zákon o scelování pozemků budiž co nejdříve vydán, neboť jen pak bude, zejména v některých krajích možno, pomýšletí na veřejnoprávní úpravu poměrů majetku pozemkového. Scelování pozemků buď proto prováděno všude, kde jeví se toho potřeba. Vedle úplného scelování v zákoně říšském z r. 1883 zamýšleného budiž připuštěna též možnost scelování volnějšiho po vzoru zákonodárství jihoněmeckého, tak aby scelení mohlo se dle potřeby omeziti na úpravu hlavních nesrovnalostí v uspořádání pozemkového majetku: v úpravě cest, vodních toků a pod. Dále budiž umožněno vyloučiti ze scelování větší souvislé komplexy, ležící v obvodu scelovaném a přihlíženo k možnosti meliorace scelovaných pozemků již při úpravě zákona.

Až bude scelení pozemků a meliorace jejich provedena, rozmnožena bude značnou měrou plocha orné půdy. Poněvadž scelování i meliorace pozemků jsou i v hospodářském zájmu říše a země, jest žádoucí,

aby se akci této dostalo vydatné podpory z prostředků veřejných. Úprava zákona, týkajícího se zápučků melioračních, podpora melioračních družstev jsou v zájmu zemědělství našeho nezbytnými.

Náležitá úprava práva vodního, zejména se zřetelem k odvodňování a zavodňování zemědělskému.

Meliorace pozemků a úprava vodstva vnitrozemského necht předchází velikým úpravám cest vodních, majících za účel hlavně usnadnění dopravy. Tak regulace Labe a Vltavy jeví se nám mnohem naléhavějšími a důležitějšími a zároveň i vhodnější než stavba kanálův.

Soustavné meliorování děž se dle jednotného plánu za vydatné podpory státu a země.

24. Produkce rostlinná je při nynějším intenzivním způsobu hospodaření pro ráz a výnosnost výroby zemědělské rozhodnou. Proto dlužno podnikům, jež stav a stupeň její zlepšují, věnovati všechnu pozornost jak se strany zemědělstva, tak i veřejné správy a moci ve státě.

Úřední dozor při výrobě, jakož i při prodeji umělých hnojiv, pro dnešní produkci rostlinnou nezbytných, laciná jich doprava, jsou naléhavými potřebami. Totéž platí o obchodu osivem, které budiž dopravováno s výjimečným, laciným tarifem po dráhách a podob. Uznáním, jmenovitě v zemědělském vývozu proslulým a důležitým plodinám hospodářským, jako ječmeni a chmeli, dále však i některým druhům zeleniny, právem dobré pověsti požívajícím, necht dostane se nejen výhod dopravních při vývozu, nýbrž i zákonné ochrany, opírající se o průkaz jejich provenience.

Pozemky pusté nebo méně úrodné buďtež soustavně zalesňovány a to v jistých případech, kde souvisí to s meliorací neb úpravami vodními, nuceně, ale s podporou orgánů veřejné správy. Zároveň buďtež křovinami osazována všechna místa pustá, ale při

vůli křovin hleděno budiž k tomu, aby nebyly nositeli rzí, plísni a jiných zárodků chorob rostlinných. Šíření se plevele budiž čeleno i tak, aby majitelé pozemků byli nuceni o jeho ničení pečovati, stejně jako je třeba přísných zákonných nařízení a opatření za účelem ničení zvířat zemědělství škodlivých a pronikavé ochraně užitečných, jmenovitě však ptactva.

25. Nejdůležitější plodinou hospodářskou jest však obilí. Povinností státu jest, aby hleděl nejen k tomu, aby domácí spotřeba chleboviny byla co možná kryta domácí výrobou, nýbrž také k tomu, aby ceny obilní udržely se v jisté výši, která by odpovídala domácím nákladům výrobním, aby obilí, jakožto nejdůležitější výrobek hospodářský, jako základ rentability naší práce a chléb lidu přestalo býti předmětem spekulace. Povinností státu jest, aby všemi prostředky ve své moci působil k úpravě poměrů tržních, k regulování obilních cen tak, aby i výrobci i konsument nebyli zkráceni. Národní cena obilí jest ideálem reformy veškeré obilní politiky, která jest jednou z nejdůležitějších činností státu. Zemědělství proto musí se dovolávati ochrany před nezřízenou soutěží ciziny, před obilní speculací a lichvou, reformy plodinových burs, úpravy trhů, zakládání skladišť ve všech hospodářskými a samosprávnými podniky daných obvodech a okresích. Jen ten stát, který je s to obyvatelstvo své vyživiti chlebem ze své domácí výroby obilní, stojí na pevném základě. Obilí to vyrábí zemědělství, které však právem může žádati, aby neprodávalo pod cenou výrobní. Přiměřené ceny obilní jsou proto životní podmínkou zemědělství.

26. Chov zvířectva a výroba živočišná vůbec staly se nyní takřka útočištěm zemědělské produkce. Proto je třeba, aby vedle povzbuzení a povznesení tohoto odvětví naší práce a podnikání, dostalo se mu i náležité péče a ochrany veřejné. A tu náležitá úprava poměrů veterinárně-policejních, zamezení nedo-

statku zvěrolékařů a ochrana jich povolání a práv, pojišťování dobytka, zlacnění dopravy železniční pro plemenný dobytek, píci a tu zejména jadrná krmiva, jichž kontrola a obchod jimi buďte zákonem upraveny, laciné dodávání dobytčí soli, revise a přísné provádění zákona o licencování býků, povinné očkování proti tuberkulóze skotu a července a moru vepřů, reforma zákona o právních vadách domácích zvířat, náprava poměrů chovů koní, tak, aby větší byl brán zřetel k potřebám zemědělství; zřízení družstev dobytkařských, nejen pro chov, ale i zužitkování dobytka, zřízení neodvislé masné kasy při ústředních jatkách v Praze a družstevní organizace zemědělská pro obchod dobytkem jatečným, revise tržních řádů — to jsou cesty a prostředky, jimiž dlužno se brátí a jichž třeba vymáhati.

V trvalé a skutečné povznesení a zdokonalení českého dobytkařství lze doufati jen tenkrát, když bude mu dána možnost klidného rozvoje a zaručena náležitá výnosnost i zmenšeno riziko ztrát.

V ostatních oborech produkce živočišné zaslужuje jmenovitě české rybařství soustavné péče, zejména, aby chov ušlechtilých druhů ryb byl podporován a vodstva před znečišťováním chráněna. Pro včelařství a jeho povznesení vydán buď zvláštní ochranný zákon. —

27. Hospodářský průmysl a pěstování rostlin průmyslových zaslужují měrou svrchovanou podporu a ochrany. Zejména platí to o našem lnářství, jemuž je třeba vydatné ochrany celní a oživení domácího konsumu. Líhovarnictví, zejména hospodářské, podporováno budiž náležitou úpravou kontingentu, anebo lín buď předmětem státního monopolu. Cukrovarnictví vyžaduje náležitého upravení cestou mezinárodní, doma pak zákaz rayonování, a zavedení kontingentované výroby. Pro svůj vývoz a průmysl nezádáme premii, jichž systém odsuzujeme; spíše žádá-

me si ochranu před konkurencí cizí a úpravu poměrů obchodně-politických a oživení domácí spotřeby.

28. Zemědělstvu českému jest třeba, aby hledlo účelným sdružováním dostati do svých rukou spracování a prodej všech tovarů a polotovarů ze surovin zemědělstvím vyráběných, produkovaných, neboť jen pak bude lze doufati, že nastane pravý poměr mezi výrobou a spotřebou, nákladem výrobním a tržbou. Zásobování velkých středisk populačních potravinami a předměty spotřeby, tedy masem, drůbeží, mlékem, máslem, sýry, vejci, moukou, chlebem a jinými výrobky pekařskými a mlynářskými, pivem, sladkem, lihem co topivem a svítivem atd. lze docílití náležitou organizací družstev, rolnických závodů průmyslových na jedné a konsumních, lidových spolků na straně druhé a jest nutno, aby obchodní duch v zemědělstvu byl vychováván.

Až zemědělstvo české, prodchnuto myšlenkou kooperace, samo uchopí se prodeje, až družstva pro zužitkování dobytka, družstevní skladiště obilní, mlékárny, sýrárny, drůbežárny, mlýny, pivovary, jatky atd. budou tvořiti síť rozprostírající se po celém království, pak nastane teprve úplná náprava.

29. Při všem tom však je nutno, aby upevněna byla existence, zejména středního stavu zemědělského, veřejnými opatřeními, neboť stav ten trpí nejen vlivem krise čistě hospodářské, ale je ohrožen i sociálně a to nejen vinou vlastní, ale také vinou řádů společenských, velikou zadlužeností a neupraveností svých poměrů majetkové právních, jako volnou dělitelností a zadlužitelností svých statků, neupravenými poměry dědické posloupnosti. Zákonné reformy, tuto volnost obmezující, jest třeba v zájmu středního stavu samého. Chybou a záhubou bylo, že rolnictvo zadlužilo se jak z důvodů hospodářských, tak i soukromoprávních. „Každá svoboda jest jen

tak dalece požeňánfm, pokud slouží k rozvoji dobrých sil. Také volná seizitelnost, dělitelnost a zadlužitelnost půdy jest jen potud ekonomickým pokrokem, pokud směřuje k vyšší intenzivnosti zemědělské výroby.“ (Roscher.)

30. Ochrana a udržování stavu seľského jest zajiště příkazem nutnosti. Nejdříve ovšem je nutno, aby zajištěny byly zeměděľstvu takové poměry, v nichž práce jeho korunována byla by výsledkem; ale veškerá agrární reforma byla by nemožnou bez uzákoněň zvláštěňho „práva seľského“. O vlastnictví a držení, prodeji a rozdrobení i dluhovém zavazení půdy, která nám chléb dává, nemohou platit táž jednotejná právní pravidla jako o městských domech, peněžích atp., nesmí býti spínáno pod jednu šablonu právní, co svou celou hospodářskou povahou a podstatou je tak od kořene rozdílné.

Kmenové statky zemské, utvořitelné dle vůle a prohlášení majitelova, nedělitelné a nezadlužitelné do jisté míry, zapsané jakožto takové do zvláštěňch desk seľských, s upravenou posloupností dědickou tvoří proto kardinální bod reformy agrární a agrárního zákonodárství.

Myšľenka soustavného vyvazení z dluhů, dnes stav zeměděľský tak tížících, nesmí býti puštěna z mysle a to tím více, že zadlužení to vzniklo a vzrůstá celkem mnohem více z důvodů soukromoprávních než hospodářských. Současne ovšem třeba odstraňovati příčiny zadlužování, ōbmeziti jeho vzrůst, a hleděti, aby stávající břímě bylo zlehčeno, aby rolnictvo zároveň bylo varováno před fantastickými plány a projekty vyvazovacími, jež jsou s to zdravý, reelní základ celé akce ohroziti a v pozadí zatlačiti.

Myšľenka statků důchodkových nesmí býti odložena. Akce vyvazovací musí se opíratí o přesně vypracované předpisy.

Přílišné zadlužení a roztrřštění půdy je příčinou úpadku národa a přece půda, kterou stav zeměděľský vzděľává, není pouhým prostředkem výrobním. Půda jest současně sídlem národa; příznivé a nepříznivé události, kterě udály se průběhem dějného vývoje národního, odehrály se na této půdě. Jako jednotlivec se zvláštěň úctou pohlží na své rodiště, pohlží i celý národ s pietou na území, na kterém započal a prožil národní svůj život. Musí tudíž záležeti národu na tom, aby půda jeho zachována byla v rukách vlastních příslušňků. Veřejná moc ve státě jest povolána působiti k tomu, aby vhodnými zařízeními tohoto účelu mohlo býti dosaženo. Veřejná moc, chráníc stav zeměděľský, koná netoliko hospodářskou, nýbrž naď to vyšší, ethickou povinnost. (Dr. F. Fiedler, Zeměděľská politika I., str. 14.) A poněvadž „pozemky nelze vlastně ani vyráběti ani spotřebovati, ani hromaditi ani přenášeti“, jest nutno majetek pozemkový učiniti předmětem zákonodárství jen jeho vlastnostem odpovídajícího, neboť půda nemovitá rozlišuje se podstatně od všech jiných předmětů tržby. Proto také je nutno, aby učiněna byla taková opatření, která by příčiny i možnost mizení a dělení statků střední velikosti ostranila a udržení jejich v majetku rodu seľského umožnila, což lze jen uzákoněňm zvláštěňho práva seľského.

31. Avšak mejen udržení, nýbrž i rozmnožení středního stavu zeměděľského musí býti cílem. Proto mělo by býti podporováno zakládání nových rolnických kmenových statků tím, že allodiální a rustikální velkostatky byly by zakupovány, na statky střední velikosti děleny a rodinami rolnickými osazovány, k čemuž hodil by se způsob statků důchodkových. Vnitřní kolonisace taková musí býti doprovázena i poskytnutím možnosti drobnému zeměděľstvu a děľnictvu, aby získalo majetek pozemkový.

32. Na místě dosavadního výměnku budiž zavedeno závazné pojištění starobní.

33. Zákonné úpravy poměrů obecního statku v království Českém jest rovněž třeba a sice v tom směru, že úpravou tou nebude oprávněným občanům žádná újma v požívacích právech k obecnímu statku jim příslušejících učiněna, že bude úpravou tou dána možnost, aby na statku tom mohlo býti hospodářeno způsobem nejdokonalejším a že hověno bude též sociálním úkolům venkovských obcí. Pojem obecního statku budiž přesně stanoven a zvláštním zákonem zemským upraven poměr společného užívání kmenového statku obecního mezi oprávněnými s jedné a obcemi se strany druhé, jakož i navzájem mezi oprávněnými samými.

34. Úprava zemědělského úvěru a usnadnění břemene dluhů, vrcholící v úplném jich vyvazení, končící odstraněním příčin přílišného zadlužení a obmezením zadlužitelnosti usedlostí zemědělských jsou důležitou úlohou politiky agrární. Úprava rolnického úvěru sama je naléhavou potřebou. Zakládání Raiffeisenek, jejichž poměr k okresním hospodářským záložnám chceme upravit, jakož i prodejních družstev jest s to provésti nápravu osobního krátkodobého úvěru rolníkova; v celku však jest třeba, aby konverse dluhů hypotekárních v dlouhodobé, nevyhovitelné a stále se uměřující byla prováděna soustavně pomocí okresních hospodářských záložek a hypoteční banky království Českého, a pokud místní poměry by tomu dovolovaly, i pomocí Raiffeisenek. Rozhodně však musí býti varováno před fantastickými návrhy, slibujícími náhle a rychlé shlazení dluhů pozemkových; spíše jest třeba, aby přemýšleno bylo o preventivních prostředcích k zamezení nových příčin a pohnůtek k zadlužování, aby tomuto bylo čeleno a tím, že zemědělské výrobě vrácena bude její rentabilita a pro budoucnost obme-

zena volná zadlužitelnost do takového stupně, v němž by neohrožovala na dobro zdárné vedení hospodářského podniku.

Zvýšení úvěru melioračního, usnadnění a zlevnění úvěru provozovacího, vyvazení a obmezení úvěru držebnostního tvoří úhelné kameny reformy zemědělského úvěrnictví. Snížení úrokové míry hypoteční banky a obligatorní konverse dluhů hypotekárních dle jednotné soustavy, jsou s to způsobiti zračnou nápravu aspoň v tom směru, že tíže zadlužení rolnického stane se snesitelnější.

Povinností státu ovšem jest, aby úvěrní bříme hleděl ulehčiti tím, že by všem ústavům vyvazovacím popřál podporu v takovém rozsahu a na tak dlouho, dokud stav zemědělství našeho se nezlepší.

35. Mimo tyto stavu zemědělského samého se týkající opravy je třeba celé řady jiných, zejména v ohledu poměrů pracovních.

Jednou ze závažných příčin dnešního kritického stavu českého zemědělství jest citelný nedostatek pracovních sil. Dělnictvo je stálým předmětem stížností kruhů zemědělských, ač dlužno doznati, že na dnešních nepříznivých poměrech nesou vinu značnou měrou i zaměstnavatelé. Dělnictvo nejsouc takřka ničím vázáno k zaměstnání zemědělskému a ke svým domovským obcím venkovským hromadně stěhuje se do měst a středisk průmyslových, kam lákáno jest zdánlivou výhodou větší mzdy a pravidelnějších výdělků; vrací se však ve většině případů na venek teprve pak, když stalo se již práce a výdělků neschopným, stávajíc se pak břemenem veřejného chudinství a venkovské samosprávy vůbec. Ačkolí bude nutno z výsledků zemědělské ankety sestaviti obraz dělnických a pracovních poměrů zemědělských a doplniti jej novým zvláštním šetřením, je přece zjevno i dnes, že nedostatek dělnictva a čeledě není ve všech krajích stejným a že třeba ná-

pravy i na straně zaměstnavatelů, neboť ne všichni zemědělci stěžují si stejně na nedostatek neb na nezpůsobilost dělnictva. Nedostatek pracovních sil zemědělských nesmí a nemůže být čeleno nějakými opatřeními obmezujícími svobodu a volnou stěhovavost „drobného lidu“. Aby dělnictvo na venkově bylo udrženo, aby se tam cítilo spokojeným, je třeba, aby sociální poměry venkova byly učiněny snesitelnými, aby sociální politika venkovských obcí přízpůsobila se požadavkům doby; místo volání po reakcionářských nařízeních musí otázka zemědělského dělnictva být řešena se stanoviska naprosté společenské spravedlnosti a humanity, aby nedostatek pracovních sil byl odvrácen a lid na venkově udržen. K tomu cíli budiž usilováno o zkrácení branné povinnosti na 2 leta, o propouštění branců v dobách pilných prací zemědělských, jmenovitě žní senných a obilných, jakož i sklizně okopanin; čelední řád buď upraven zvlášť pro čeled zemědělskou a pro hospodářské dělníky upraven pracovní řád. Nevážnost čeledě k hospodáři, špatné konání povinností, libovolné odcházení ze služby, porušování smlouvy služební a jiné stížnosti na čeled vyslovované nelze však odstraniti drakonickým čeledním řádem, jako spíše rozumným chováním a solidaritou zemědělců-zaměstnavatelů. Zvláštní čelední řád pro čeled zemědělskou buď co nejdříve vydán a hleděno jak k ulehčení zaměstnavatelů v otázkách placení nemocenského ve případech choroby čeledním zavinené, tak ve vykonávání nutné disciplíny.

Budtež zřízeny poptavárny okresní a postaveny pod dozor veřejný.

Ke prospěchu zemědělského dělnictva nutno dbáti všech okolností, které by je k venkovu a práci zemědělské poutaly. To jsou: proporcionelní právo volební, volnost koaliční, účast na samosprávě obcí ve přiměřeném rozsahu, podíl na úvěru

Raiffeisenek, ve družstvech nákupních a prodejních, připuštění do hospodářských spolků a besed, odstranění konsumní povinnosti a ratejen, zákaz podávání kořalky, zákaz těžké práce dětí, zákaz práce žen v továrnách, zakládání opatroven pro děti, laická lékařská pomoc, buzení zájmu pro venkovský život a práci v mládeži, smíření soudy mezi zaměstnavateli a dělníky, založení podpůrných pokladen, všestranné pojišťování dělnictva starobní, invalidní, úrazové, úprava obecního statku se zřetelem na bezzemky, umožnění usedlíkování dělnictva, zakládání bytů dělnických při velkých podnicích hospodářských, akordní plat při jistém pevném minimu, odměňování vzorné čeledi a věrného dělnictva.

Co se týče mzdových poměrů, doporučí se pokus o návrat ke mzdě naturální vždy a všude, kde to lze provésti, což by při dnešních nízkých cenách hospodářských plodin bylo s výhodou pro hospodáře a prováděno do jisté míry mělo zajisté i dobré účinky na čeled a dělnictvo v ohledu morálním i materiálním.

36. Všeobecné provedení pojišťování jest dalším veledůležitým požadavkem zemědělství českého. A tu žádáme závazné zemské pojišťování krupobitní a požární, družstevní pojišťování dobytčí se zajišťovacím fondem a centrálou zemskou, pojišťování starobní a všeobecné pojišťování úrazové osob při zemědělství zaměstnaných. Pojišťování nesmí být předmětem obchodování a konkurence, nýbrž má sloužiti pojištěncům.

37. Vzrůstající úlohy státu nepřipouštějí ovšem zrušení mnohých daní, rozhodně však je třeba spravedlivějšího jejich rozdělení. Daň pozemková nemá žádného odůvodnění věcného, a je tím neoprávněnější v nynější formě, že není vyvážena žádným ekvivalentem veřejných práv majitelů pozemkových. Zrušení daně té bylo by ovšem reformou nejraznější; z pra-

ktických ohledů by se však doporučelo, aby daň tato na základě spravedlivě a dokonale zrevidovaného katastru byla nově dle nynějších poměrů upravena a vyměřena, přírážek zbavena, zemím pak rezervována, a výtěžek její obrácen ku podpoře veřejných zájmů zemědělských, k založení podpůrných fondů, z nichž účelem jednoho byla by vnitřní kolonisace a zachraňování statků do veřejného prodeje přicházejících.

Značné nápravy zasluhuje však i celá politika daňová vůbec. Tak jmenovitě úprava daně z příjmu u zemědělců měla by být provedena se zvláštním zřetelem k tomuto obyvatelstvu, a progressivní poměr daně této upraven tak, aby nedostávalo se výhod neproduktivnímu velkému kapitálu. Existenční minimum budíž vůbec daně prosto a přesně stanoveno jmenovitě v povolání zemědělském.

Exekuční řád vyžaduje rovněž důkladné opravy, právě jako jest nutno, aby předpisy o odepisu daní a jejich vymáhání byly upraveny. Stejně platí to i o zákonu poplatkovém, zejména při převodu usedlostí, ve kterémž případě je žádoucí, aby dědické přejmutí statků kmenových vůbec bylo poplatků prosto.

Naproti tomu žádáme zavedení vyšší daně rentovní a daně přepychové, jejichž výtěžků užito by bylo k účelům sociálním a kulturním.

38. Náprava zemských financí a ozdravení zemského hospodářství jsou velenutny. Jest ovšem pravda, že zlepšení hospodářských poměrů obyvatelstva je nezbytnou podmínkou pro sanování poměrů hospodářství zemského. A tu je třeba soustavné práce k celému upravení financí zemských, a ne uvalování příležitostných dávek. Nynějším stavem věcí trpí zemědělství nejvíce, kdežto hromadící se reproduktivní kapitál tísně té nepocituje. Založení samostatného finančního systému zemského musí tvořiti

základ, a proto je třeba, aby některá daň reální odkázána byla zemi jakožto vlastní důchod zemský.

Dále budtež zavedeny zvláštní zemské daně přepychové a konsumní tak, aby jimi nebyly ve své ceně ohroženy výrobky zemědělské a zemědělsko-průmyslové a sezemštěny uhelné doly a minerální vody. Ovšem, že zásada, že nutné a potřebné musí předcházeti užitečnému a žádoucímu, musí býti rozhodujícím momentem správy hospodářství zemského, a že proto je radno, aby nebylo přikročováno ke kontrahování nových dluhů a činění nových výdajů, dokud nebude lze činiti na poplatní schopnost výrobních, středních a pracujících tříd národa oprávněný možný nárok, což je dnes vzhledem ku všeobecné, jmenovitě zemědělské tísní nepřipustno.

39. V další řadě nepříznivostí poměrů veřejných sluší uvést domovské právo a jeho poměr k úpravě chudinství veřejného. Nemůžeme doznati, že by nový zákon o právu domovském vyhovoval potřebám zemědělského poplatnictva, poněvadž vystěhovalému venkovskému proletariátu nelze dosíci práva domovského v nových jeho domicilech, tak jak by vedle prosté formy zákona toto zdálo se býti snadným. Český venkov se odličňuje, pokud se týče práce schopného obyvatelstva, ale trpí přívalem invalidů a práce neschopného potomstva svých bývalých příslušníků. Proto musíme ještě žádati úplné rozdělení zákona o právu domovském od zákona chudinského v tom smyslu, aby náklad na veřejné chudinství kryt byl prostou daní neb přírážkou chudinskou pro příslušníky zemské bez ohledu na jejich obecní příslušnost.

40. Je-li oprava honebního zákona již v zájmu šetření kultur polních žádoucí, dlužno zároveň si připomenouti, že honba v našich pokročilých poměrech dávno přestala býti odvětvím produktivním. Proto nelze lovu doznati oněch výhod, jichž dosud namnoze ku škodě zeměvzdělání požívá. Jako zábava a luxus

musí býti i honba zdaněna zvláštní daní zemskou, a ochrana zvířete řídit se hlavně ohledy na zemědělství, jmenovitě při odhadu a povinné náhradě škod, zvěří působených. Totéž v míře stejné platí o náhradě škod, způsobených cvičeními vojenskými.

41. Úprava komunikací veřejných je záležitostí pro zemědělství naše velice důležitou. Jmenovitě soustava silnic okresních zasluhuje, aby v mnohém ohledu byla napravena. Na úpravu cest těch přispívej v náležitém poměru stát i země. Při stavbě nových silnic hleděno budiž k tomu, aby vhodně připojovaly se k cestám okresů sousedních.

Nové úpravy jest třeba také zákonu o cestách polních a cestách z nouze.

Mýta okresní i zemská buďtež zrušena.

42. Nabývání majetku pozemkového v zemích král. Českého budiž volno jen příslušníku tohoto království na základě obnoveného práva inkolátního, neboť vidíme, že celá řada velkostatků, v poslední době i statků středních, přešla v majetek cizozemců, kteří výnos hospodářských podniků těch odnášejí od nás do své vlastní domoviny, přispívající k tomu, že těžba zemědělská hrozí vzítí na sebe ráz podnikatelství a vykořisťování. Proto musí požadavek tento vedle scelování, meliorace, obmezené dělitelnosti a kmenovosti tvořiti závažnou část reformy vlastnictví pozemkového.

43. Země království Českého jakožto zemědělské nutně potřebují takové úpravy orgánů své správy, která by poměrům našim vyhovovala. Závažná hospodářská společenstva byla by bezevlivna, kdyby ve svém styku s úřady nemohla se opírat o instituce zemské, sloužící potřebám zemědělským. Od země žádáme zařízení nebo podporu vzorných hospodářství v jednotlivých krajinách, která byla by nejlepší praktickou školou, vzorem racionelního hospodaření a

správným měřítkem hospodářských poměrů toho kterého kraje a okresu.

Při výboru zemském zřízen buď zvláštní odbor zemědělský, vedoucí i správu zemského společenstva a mající v jednotlivých krajích českých své zemědělské znalce — krajské komisaře, kteří by zároveň působili jakožto družstevní instruktoři.

Poradní sbor hospodářský při ministerstvu orby budiž zreorganizován a rozšířen volenými zástupci zemědělstva, organizovaného v závazných společenstvech, aby skutečně byl spolehlivým rádcem ministerstva orby, které rovněž vyžaduje značné reformy, jmenovitě v tom ohledu, aby obsazováno bylo jen odborníky a nepodléhalo jako politická ministerstva změnám, přivoděným v kabinetu politickou situací. Rovněž musí býti námi protestováno proti tomu, aby zemědělstvo v radě koruny zastupováno bylo zástupci odborně nekvalifikovanými.

Má-li těžký konkurenční boj našeho zemědělství s cizinou býti úspěšně veden, jest rozhodně nutno, aby správa státní znala důkladně nejen poměry domácích, ale soustavně stopovala i hospodářský život států jiných, tak, aby vždy včas na nápravu, případně ochranu mohlo být pomýšleno. Za tím účelem je třeba, aby diplomatickému zastoupení v cizině přidání byli odborní znalci, jichž povinností by bylo býti zpravodaji o všech v oboru těžby i tržby zemědělské učiněných pokrocích ciziny, a průkopníky našeho vývozu jmenovitě průmyslu hospodářského, pro nějž žádáme, aby mu se strany státu byly usnadňovány všechny cesty exportu.

44. Nejmocnější a neškodlivější vliv na stav těžby a tržby zemědělské mají rozhodně nepříznivé, aneb neuspořádané poměry obchodně a celně-politické. Musíme-li jako občané vůbec žádati, aby stát své vztahy k jiným upravoval dle potřeb lidu, dle potřeb hospodářských, tu pro zemědělství žádáme

zvláště nejvydatnější ochranu celní, jež by nám umožnila, abychom po dobu jejího trvání mohli provést všechny ony reformy, jichž k zajištění budoucnosti našeho zemědělství nezbytně jest potřeba. Rakousko-Uhersko je soustátním agrárním, a dle toho musí se řídit veškerá jeho politika obchodní. A proto žádáme, aby každý produkt zemědělský, který v tuzemsku může být vyroben a celní ochrany potřebuje, jí také v plné míře požíval, neboť jest povinností státu, aby domácí výrobu podporoval a bránil před konkurencí cizí, která cenu výrobků našich snižuje. Clo na hospodářské plodiny a výrobky buď tak vysoké, aby cizí plodiny k nám přivážené nebyly lacinější než naše domácí a bylo dosaženo takového vyrovnání tržních cen, které by domácím nákladům výrobním odpovídaly. Proto schema nového celního tarifu musí být co možno nejpodrobnější, aby přesně určovalo výši cla pro každý předmět. Za to ovšem nesmějí být zaváděna finanční cla na takové potřebné potraviny, neb v průmyslu nutné suroviny, které u nás vyráběny, nebo bez škody jinými v tuzemsku vyrobitelnými surovinami nahrazeny být nemohou. Rovněž nebudte zaváděna vývozní cla pro export surovin. Celý celní zákon, jakož i celní a monopolní řád buďte přehlednuty a upraveny a u všech clem chráněných zemědělských plodin a polotovarů zkušebních řízení zaváděno, svobodná uherská skladiště pro obilí k semletí určené nechť jsou zrušena. Pokud pak se týče politiky celní žádáme, nechť na místě dnešního systému nejvyšších výhod jest zaveden dvojitý celní tarif tak, aby autonomní tarif znamenal nejvyšší sazby a vedle něj stanoven byl nejnižší (minimální), za žádných okolností a podmínek nesnižitelný tarif na všechny zemědělské výrobky, tak aby poskytoval jim náležitou ochranu před cizí konkurencí a udržoval cenu jejich v náležitém poměru k nákladnosti jejich výroby. Maximální tarif nebudiž dále zvyšován jen vůči takovým státům, které na náš vývoz nevalí vyšších cel než jaká jsou stanovena v jejich vlastních autonomních tarifech.

Obchodní smlouvy buďtež se všemi státy uzavřeny současně.

Součinnost evropských států proti veliké soutěži zámořské, jmenovitě severoamerické, jest vysoce žádoucí, ale politické poměry nedopouštějí uzavření celní konvence do té doby, dokud nebudou pro ni získány i neněmecké státy, zejména Francie, Belgie, Švýcarsko a Dánsko.

Celní politika říše musí být doplněna příznivou politikou tarifní. Sestátnění všech drah, zavedení jednotného kilometrového tarifu a zvláště výhodného tarifu pro vývoz, naproti tomu však zrušení všech tarifních výhod pro průvoz cizozemských produktů, jsou základem tarifnické reformy. Další výhodné tarify dopravní jsou žádoucí pro dopravu plemeného dobytka, osiva a umělých hnojiv, jakož i deklarifikace surovin oproti výrobku, aby tak intenzivní hospodaření zemědělské bylo usnadněno.

Ochranné zákonodárství obchodní, ozdravení veškerého obchodního ruchu uvnitř, jsou nezbytnou podmínkou zřadu promyšlené státní politiky obchodní, celní a tarifní. A tu zejména státní dozor na kartely, jejich obmezení a znemožnění, přísný dozor na prodej potravin a jich falšování, na lichvu penězi i zbožím, naprostý zákaz prodeje sacharinu, margarínu a podobných zdraví škodlivých náhražek a výrobků tvoří závažný požadavek.

Mezinárodní cestou budíž se domáháno zavedení dvojité měny (bimetalismu), zrušení blanko-termínového obchodu a dohody o stanovení transportně tarifních opatření spočívajících na stejných zásadách.

Kořenem všeho zla v ohledu obchodně-politickém a veřejno-hospodářském jest však neupravený poměr k druhé polovici říše a proto žádáme celní a obchodní rozlučku s Uhry.

Doslov.

Program tento, ač dosti obšírný, přece ve skutečnosti jest jen ve všeobecných rysech načrtnut. Uvedli jsme hned v předmluvě, že strana jest si vědoma nedostatku, snad i mezer v programu svém, však úmyslně nebylo vynecháno ničeho.

Hlavními zásadami programu tohoto, jež určují naše tužby, chce a bude se strana vždy řídit, neuzavírá se však v budoucnosti potřebným revisím a nutnému přizpůsobení programu toho změněným snad poměrům našeho veřejného života.

Trest celého programu, jež veřejnosti předkládáme jest následující:

Chceme vybudovati mohutnou a disciplinovanou organizaci českého venkova ve straně agrární-politické pod jménem „Česká strana agrární“.

Národohospodářskou organizaci veškerého rolnictva chceme postaviti na pevný základ zákonných společenstev, jimž případně další provedení dobrovolných organizací svépomocných, výrobních, vzdělávacích a podobných.

Ve směru národním a politickém chceme působiti k tomu, by český lid ve své pravlasti, maje zabezpečenou svoji národnost a rodný jazyk svůj, žil šťastně a spokojeně ve svobodném státu Českém,

v němž v družném přátelství postupovaly by svorně bez ohledu na rozdíly společenského postavení všechny vrstvy národa ku dalšímu všeobecnému vývoji, ku cti a slávě národa česko-slovanského.

V ohledu sociálním chce naše strana pracovati k zesílení vlivu velkokapitálu, ostatním středním a výrobním vrstvám nemíjí nikdy křivditi, musí však bděti nad tím, by udržena byla rovnováha a by sociální reformy jiných stavů neděly se na úkor rolnictva, nýbrž by poměry vyvíjely se stejnoměrně s ohledy na stavy jiné.

Práci kulturní a osvětové chce „Česká strana agrární“ věnovati péči největší.

Škola obecná a měštanská, jež dává dorostu základ vzdělání všeobecného, nechť jest na venkově bez újmy elementárního vzdělání pokud možno poměrům venkovského lidu a jeho zaměstnání přizpůsobena a pokračovacími školami odbornými doplněna.

Naše odborné školství nižší nechť není soustředováno v jednotlivých velkých městech, nýbrž v městečkách venkovských teritoriálně po celém království rozděleno, by tak přístup stal se každému smažším.

Vysoké učení zemědělské, vysoká škola zvěrolékařská v král. Českém jsou požadavky, jichž splnění strana se vším důrazem chce se domáhati.

Ve směru politiky agrární a národohospodářské vůbec bude strana všemi prostředky nutiti sbory parlamentární a povolane činitele v zemi a státu k tomu, aby této práci byla věnována větší pozornost a aby těžisko politiky ochranné bylo přesunuto na stranu výroby zemědělské, jež má býti chráněna před soutěží zahraniční a zkartelovaným kapitálem za každou cenu.

Celní rozlučka s Uhry je stěžejným bodem našeho programu.

Zcelení pozemků pomocí zákona a radikální úprava agrárního úvěrnictví jsou etapy, po nichž dospěti chceme k trvalému zabezpečení, že střední stav rolnický nevymizí, a že půda bude mu navždy zachována.

Bude-li snahou zemědělstva českého, aby jsouc vzděláno, stramu v každém směru podporovalo a dovedlo nejen svou výrobu vysoko povznést, ale ji zároveň před znehodnocením bránilo, spoléhajíc především na sebe a sílu vlastní organizace, uvědomění stavovské a mocné zastoupení zájmové, jímž uplatní nejlépe svůj vliv na běh záležitostí veřejných, pronikne-li myšlenka emancipace našeho stavu každého jednotlivce, bude-li každý ve vlastním kruhu své hospodářské působnosti účelně a vědomě ve smyslu myšlenky té jednati a všemožně k tomu působiti, tak aby vešla v krev a maso celého národa a slovo tělem aby učiněno bylo, — pak dá Bůh, že i v politice domůžeme se váhy, úcty a úspěchu.

Nejen hospodařiti, ale nahospodařené zpeněžiti a obrániti — tot pravé agrárníctví!

Rolníku český, jest Tvoje ta půda,
potem Tvým navlhla, krví Tvou rudá;
byl's jejím pánem a zase jím buď!
Pozvedni čelo a vypni svou hrud'
Zelenou barvu poj k rudé a bílé,
věř jenom Sobě a vlastní své síle,
rolníku český, buď tvrdá Tvá leb,
jak tvrdá je dlaň Tvá, jak tvrdý Tvůj cep!

OBSAH.

	Strana
Slovo úvodní	3
Všeobecné zásady agrární organizace	21
Organizace tisku	29
Program národní a politický	30
Program sociální	35
Program kulturní	38
Vlastní program agrární	46
Doslov	72

R E J S T Ř Í K.

<p>Agrární program speciální . . . . . 46</p> <p>Akademie hospodářská 43</p> <p>Almužna . . . . . 35</p> <p>Banka hypoteční . . . 62</p> <p>Bimetallismus . . . . 71</p> <p>Blankotermínový obchod 71</p> <p>Byrokratism . . . . . 36</p> <p>Ceny obilí . . . . . 57</p> <p>Celní tarif . . . . . 70</p> <p>Celní politika . . . . . 69</p> <p>Celní rozlučka . . . . 71</p> <p>Cest úprava . . . . . 68</p> <p>Cnosti občanské . . . . 40</p> <p>Cukrovarnictví . . . . 58</p> <p>Časopiseectvo odborné . 46</p> <p>Čltárny lidové . . . . 40</p> <p>Daně . . . . . 65</p> <p>Daň pozemková . . . . 65</p> <p>Deklassifikace surovin . 71</p> <p>Dělitečnost půdy . . . 59</p> <p>Dělnictvo zemědělské 37, 63</p> <p>Desky selské . . . . . 60</p> <p>Dívek vzdělání . . . . 44</p> <p>Dobročinnost veřejná . 35</p> <p>Dobytkářství . . . . . 58</p> <p>Domovské právo . . . . 67</p> <p>Dozor úřední . . . . . 56</p>	<p>Družstevnictví . . . . . 53</p> <p>Družstva rolnická . . . 59</p> <p>Důchodkové statky . . . 60</p> <p>Export . . . . . 69</p> <p>Finance zemské . . . . 66</p> <p>Hnojivka umělá . . . . 53</p> <p>Honební zákon . . . . . 67</p> <p>Hospodářská společenstva . . . . . 68</p> <p>Hubení plevelů . . . . 57</p> <p>Čhleboviny . . . . . 57</p> <p>Chov zvířectva . . . . . 57</p> <p>Chudinství . . . 35, 63, 67</p> <p>Inkolát . . . . . 68</p> <p>Inteligence . . . . . 37</p> <p>Kartelly . . . . . 71</p> <p>Kmenové statky . . . . 60</p> <p>Kočovné vyučování . . . 45</p> <p>Kompetence sněmu . . . 32</p> <p>Komunikace . . . . . 68</p> <p>Konverse dluhů . . . . 62</p> <p>Kořalky zákaz . . . . . 65</p> <p>Krise agrární . . . . . 47</p> <p>Krmiva a dobytčí obchodní . . . . . 53</p> <p>Kulturní program . . . 38</p>
---	--

Kursy praktické	45	Poptavárny okresní	64
Kursy pro učitele	44	Poradní sbor zemědělský	69
Licentování býků	58	Potravin falšování	53
Lihovarnictví	58	Právo domovské	67
Literatura	38	Právo hlasovací	33
Meliorace	55	Právo selské	60
Mezinárodní úmluvy	71	Právo vodní	56
Minimum existenční	66	Prémie vývozní	58
Ministerstvo orby	69	Přednášky	39
Mlékárný	59	Prodej společný	53
Mýta zrušena	68	Program sociální	35
Mzda naturální	65	Průmysl zemědělský	52, 58
Nabývání majetku	68	Rada říšská	32
Nákup společný	53	Raiffeisenky	62
Národnost	30	Rayonování	58
Nedostatek pracovních sil	63	Rozluka celní	71
Obecná škola	42	Rozmnožení stavu středního	61
Obecní statek	62	Rybářství	58
Obchod blankotermínový	71	Řád volební	33
Obilí	57	Samospráva	33, 36
Obrzezení dělitelnosti	68	Scelování pozemků	55
Očkování	58	Scizitelnost půdy	60
Odborné vzdělání	42	Selské právo	60
Ochrana celní	69	Síly pracovní	63
Oprava volebních řádů	34	Skladiště obilní	59
Organisace	48	Sněm zemský	32
Otázky sociální	35	Společenstva závazná	48, 68
Pojišťování	62, 65	Sociální program	35
Pojištění starobní	62	Součinnost všech agrárů	33
Pojišťování dobytka	58	Součinnost všech stavů	36
Politika národa	34	Soudnictví	36
Politika celní	69	Stát český	30
Politika tarifní	71	Statek obecní	62
		Statistika hospodářská	53
		Statky kmenové	60
		Státoprávní požadavky	30
		Strany politické	35

Svépomoc	53	Včelařství	58
Šetření pachtva	41	Vědomosti odborné	42
Šetření stromů	41	Velkostatek	36
Škola	38	Výbor zemský	33, 69
Škola zvěrolékařská	44	Výměnek	62
Školství	38	Výstavnictví	52
Školství hospodářské	43	Vyučování kočovné	45
Školství obecné	42	Vyvazení z dluhů	60
		Vzdělání všeobecné	41
Tarif celní	70	Zadlužitelnost	59
Tarifní politika	71	Zákon honební	67
Tržní poměry	57	Zalesňování	56
Tuláctví	35	Záložny okresní	62
Týrání zvířat	41	Zastoupení diplomatické	69
Úmluvy mezinárodní	71	Zastoupení zájmové	33
Úpadek zemědělství	46	Zjednodušení soudnictví	36
Úprava vod	55	Zvěrolékař	58
Ušlechťení myslí	39	Zvěrolékařská škola	44
Úvěr meliorační	63	Žebrota	35
Úvěr zemědělský	53, 62	Žena rolníková	44

 Objednejte sobě

z nichž dosud vyšly tyto :

TVRDÉ HLAVY. Povídky a novelly. Napsal Jan Klecanda. K 2'20, vázané K 3'50. — Tiskneme spisovatelé vřele ruku za výbornou knihu tuto. Již dávno nečetli jsme knihu, čerpanou z lidu našeho a hodící se tak dobře pro rolnický a dělný lid na horké půdě při rozhraní národnostním k probuzení a utužení vědomí českého, jako tyto »Tvrdé hlavy«. Nemůžeme než úvahu svou shrnouti v krátký soud: pravá kniha pro široké vrstvy lidové, zasluhující největšího rozšíření.

ŠKOLSKÝ OBZOR.

BLUDIČKY. Román z dob probuzení. K 4'—, vázaný K 5'80. — »O významu roku osmačtyřicátého dočte se zde čtenář všeho nejzávažnějšího v poutavé formě románových dějů, jichž tu sepjato v rozsáhlém rámci několik s jistotou rutinovaného umělce.«

OBRANA ZEMĚDĚLCŮ.

VOJÁCI V MIRU. Obrázky z kasárenské romantiky. K 2'50, váz. K 3'80. — »Vážné i humoristické novelky ze života vojenského v kasárnách. Již samotný obor, z něhož látka čerpána, jest zajímavý pro každého, zejména pro toho, kdo sám někdy »slasti« vojenského života prožíval.«

NAR. POLITIKA.

DIVOKÉ KOŘENI. Humoresky. Ilustrovali Jos. Ulrich St. Hudeček a V. Rélink. K 2'50, váz. K 3'80. — Mezi humoreskami sem zařazenými nalezneme čtenář veselé studentské kousky i historiky milostné a několik kabinetních kousků situačního humoru.

NA BOJIŠTI. Episody z vlášského povstání. III. vydání K 2'80, váz. K 4'10. — Nebude zajisté čtenáře, který by dychtivě po povídkách těchto nesáhl. Pero Klecandovo v genu vojenském jest dávno již chvalně známo; nejlepším doporučením knize této jest třetí její vydání.

PÁTER VOJTĚCH. Vesnický příběh. K 2'—, váz. K 3'80. — Historie mladého kněze, jenž po letech setkává se s družkou svého mládí. Poutavý dramatický děj, odehrávající se na venkovské samotě, a neobyčejná životnost jednotlivých postav překvapí mile čtenáře.

V PANSKÉ SLUŽBĚ. Román. K 3'—. Román ze života továrního, v němž autor líčí život dělníků, národních jich uvědomění a obětavost vedle vědomí stavovského a boje za vlastní práva uprostřed maloměstského života. Líčí tu spory mezi zájmy kapitálu a práce se vřelým soucitem pro trpící podle skutečných poměrů, v nichž osvědčuje dokonalou znalost. Jednotlivé jednotlivé osoby vylíčeny životně a věrně, rovněž jako prostřední vzrušujícího a napínavého děje. Ale při veškeré sympatii k dělnému lidu autor mu nikterak nelichotí, nýbrž vytýká upřímně také jeho chyby.

NAR. LISTY.

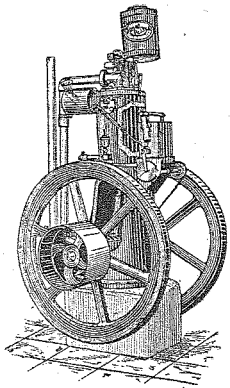
HRDINOVÉ MALÝCH ROMANU. Vychází v sešitech. Právě vyšel sešit 3.

Spisy Jana Klecandy vycházejí v týdenních sešitech po 20 h., a předplácí se i s poštovní zásilkou na 10 sešitů K 2'50, na 25 seš. K 6'—. ■■■■ 1. sešit zaslá se ochotně na ukázkou. Předplacití lze počínaje kterýmkoliv svazkem. ■■■■

Na skladě ve všech knihkupectvích.

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze.

Nejlevnější síla ku potonu mlátiček, řezaček, šrotovníků, čerpadel a všech hospodářských strojů. Jednoduchý, přehledný, trvanlivý. — Hodi se též výborně pro živnostníky. Nejlevnější síla pohánění. Beze všeho předem zatápnění, každé ohvile práce schopen. Vyznamenán zlatou medailí Ústí. hosp. společnosti pro král. české.

VLTAVAN

jest jediný český výrobek.

Ctěný pane Pejšek!

Používám Váš motor »Vltavan« již po dvě úrody sklizené při mlácení čisticí mlátičkou k úplnému uspokojení a doporučuji motor »Vltavan« každému hospodáři, neboť jest to stroj neocenitelný při každém hospodářství. Přeji Vám mnoho zdaru a znamenám se

s veškerou úctou

V. KUBR, statkář
Středokluky.

Výhradně **Josef Pejšek v Kralupech nad Vlt.**
v y r á b í

Patent 23147. 1276-46. Zárveň též nabízím své nejosvědčenější od r. 1900

šrotovníky, mlátičky čisticí a mačkadla.

Rolnický vzájemně pojišťovací ústav v Praze

záložen r. 1869.

výhradně **rolníky spravovaný** a tudíž v pravém slova smyslu **rolnický, za mírných poplatků, rádoého odhadu** živly způsobených škod **a rychlého placení náhrad**, pojišťuje proti škodám z ohně a krupobití — Zástupce ustanovuje a veškré bližší podmínky ochotně sdělí **řiditelství Rolnického vzájemně pojišťovacího ústavu v Praze-II.**, v Žitné ulici, ve vlastním domě čís 53 n.

Generální zastupitelství pro Moravu a Slezsko v Brně, Nádražní náměstí č. 24. nové a Generální zastupitelství pro západní Čechy v Plzni, Ferdinandova třída čís. 6.

Zmírněné ceny!!!

Nejužitečněji a nejlevněji dá se letos krmiti naším

melasovým krmivem.

M K K krmivo z pokrutin kokosových,
M K M krmivo ze sušeného mláta,
dodáváme v zmírněných cenách!

Akciová továrna na vyrábění umělých hnojiv a lučebnin v Kolině.

Zádejte prospekt a vzorky!

Vyzkoušená a osvědčená!!!

Jistý úspěch!!!

Plachty

na vozy, stohy, lokomobily, pro olejku atd. z látek ne-napouštěných i napouštěných, nepromokavých, dále: pytle přezné a jutové veškerých druhů, taktéž bavlněné pytle kalové pro pivovary, nejlépe osvědčené, výtečné konopné hadice, impregnované sítě řemeny, pravopřezné, rezné a stálobarevné plátno na letní a pracovní obleky. Hotové slammky, látky filtrační, jutové látky na obaly, celoiněné gradle na žiněnky, záslomy, livrejní, podšívkové látky mycí a čisticí, a jiné druhy bílého lněného, bavlněného a jutového zboží. Vše vlastní výroby nabízí za ceny nejlevnější a zašle na požádání vzorky a cenník zdarma firma

P. A. Slechta a syn v Lomnici nad Pop. — Založeno roku 1808.

První českomoravská továrna na stroje

v Praze

a filiálka: Pražská mostárna

dodává a doporučuje:

ústřední topení a větrání

pro školy, ústavy a nemocnice atd.

Silniční válce parní i pro pohon koni. — Železné lávky a mosty každé velikosti. — **Sušárny na chmel, čekanku a ovoce.** — Vodárny. — Stroje poháněné proudem elektrickým. — Závody na zužitkování ovoce. — Umělé chlazení a výroba ledu. — Parní stroje, kotle, čerpadla, vodní kola a turbíny.

„SLAVIA“

vzájemně pojišťovací banka v Praze,

uzavírá

pojištění na úmrtí a dožití, věna dítkám, pense, pojištění množné a pojištění se zaručeným 4% stoupajícím úrokováním.

Nejvýhodnější podmínky. Všechn zisk náleží členům pojištěncům.

V posledních letech vyplácono 10 proc. pojistného.

Vyplacená dividenda	K 930.165.84
Reservy a fondy	K 24.189.840.65
Dosavadní výplaty	K 70.232.873.58

Vysvětlení a sazby ochotně zasilá

Generální ředitelstvo banky „Slavie“

v Praze, Havlíčkovo náměstí,

Jakož i generální zastupitelstva: v Brně, ve Vídni, v Lublani, ve Lvově a v Záhřebě.

Inserujte hojně

Obraně Zemědělců

Přátelé listu

podporujte nás tím, že všude při nákupu na insert v našem listě se odvoláte.

Jediná česká akciová pojišťovna.

PRVNÍ ČESKÁ VŠEOBECNÁ AKCIOVÁ SPOLEČNOST

PRO POJIŠTOVÁNÍ NA ŽIVOT V PRAZE

(úplně splacený akc. kapitál K 2,000.000)

poskytuje **pojištění v kombinacích** všem potřebám vyhovujících, jako:

Pojištění kapitálu **pro případ úmrtí** za sazby *nejlevnější*.

Pojištění kapitálu **pro případ úmrtí a dožití** se současným zaručeným 3% *úročením veškerých vkladů!*

Pojištění **věna dítkám** se současným zaručeným 3% *úročením veškerých vkladů!*

Pojištění kapitálu **na dožití a úmrtí** s přestáním placení pojistného v *případech invalidity.*

Pojištění **důchodů** (rent, výměnků) s podmíněným vrácením veškerých vkladů v případech předčasného úmrtí pojištěnce.

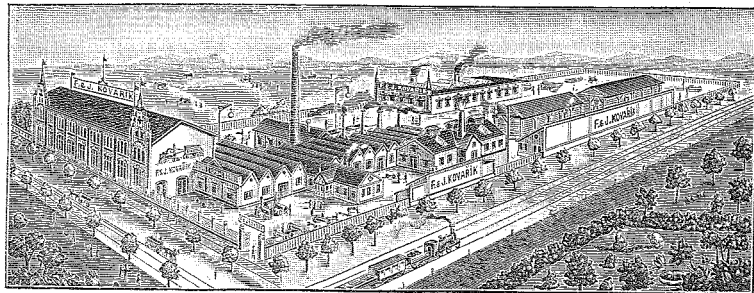
Pojištěnci nenesou žádného nebezpečí na případný h ztrátách společnosti. — Bližší vysvětlivky podá ochotně:

Ředitelství První české všeobecné akciové společnosti pro pojišťování na život v Praze

Ferdinandova třída, proti Národnímu divadlu.

Pojištění životní se souč. zaruč. 3% úročením veš. vkladů!

Pohled na továrnu inženýrů KOVÁŘIKU v Prostějově (Morava).

Rolníci!

Než zakoupíte nějaký stroj pro své hospodářství, obraťte se v první řadě na chvalně známou firmu:

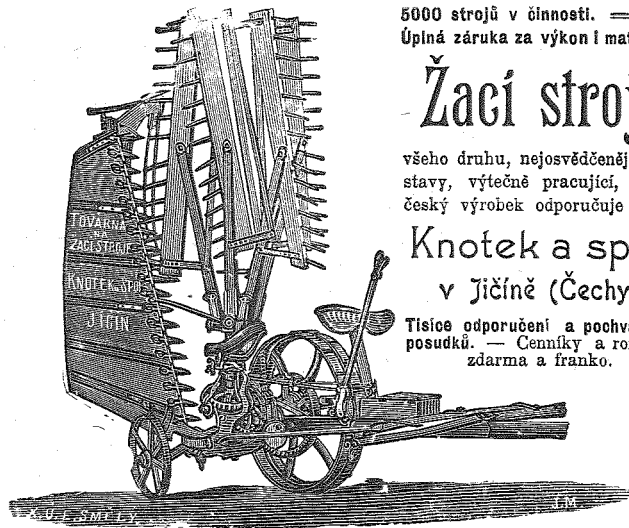
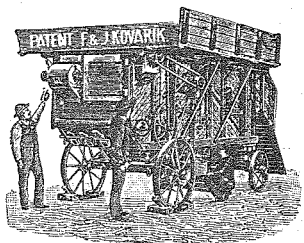
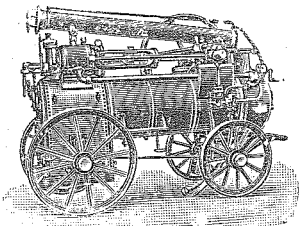
strojnickou továrnu a slévárnu železa inženýrů

F. & J. KOVÁŘÍK

v Prostějově (na Moravě),

kteřá vyrábí této době **nejdokonalejší secí stroje** (roční výroba přes 1000 kusů; patent!), nejlepší **lokomobily** a **parní mlátičky** s trojím čistidlem o 3—10 koní; čistící mlátičky pro pohon žentourový a parní neb benzinový. **Kdo pozná Kovářikovy hospodářské stroje, jiné nekoupí.**

Cenníky zdarma a franko.

5000 strojů v činnosti.
Úplná záruka za výkon i materia.

Žací stroje

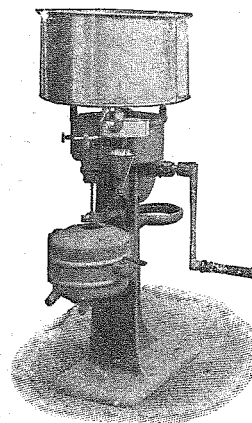
všeho druhu, nejosvědčenější soustavy, výtěžné pracující, jediný český výrobek doporučuje firma

Knotek a spol.
v Jičíně (Čechy).

Tisíce odporučení a pochvalných posudků. — Cenníky a rozpočty zdarma a franko.

Než koupíte odstředivku, račte žádati prospekt

nejlepšího v konstrukci a ve výkonu, nejlehčího v chodu, nejméně — oprav vyžadujícího, rychle a snadno čistitelného i levného — odstředivého stroje

„Original-
Mélotte“

Vítězí v praxi nade všemi soustavami.

První česká spec. továrna na stroje a nářadí mlékařské

J. Hübner a K. Opitz, Pardubice.

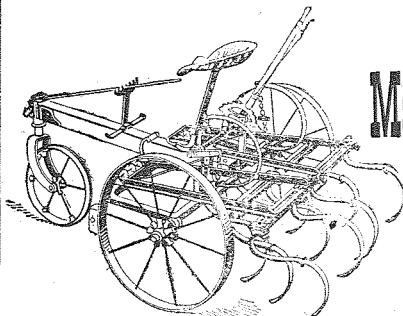
Račte žádati cenníky.

Na sta pochvalných dopisů.

Původní americké zlepšené

Massey-Harrisovy kultivatory --

9ti, 10ti neb 13tihroté s ocelovými péry obdivuhodné pevnosti

jsou nepřekonatelné

v kypření, srovnávání a čištění rolí, vyplnění pářavky, zaorávání kompostů a umělých hnojiv, neocenitelné pro přeorávání bramborišť a řepovišť a ku rozbrázdění jetelišť, starých luk, úhorů a strnišť vůbec, souvratí, ujezděných cest a jiných více.

Massey-Harrisův kultivator s výsevní skříní

jest vřtečným secím strojem.

Nejjednodušší hnací i výsevní ústrojí, snadné řízení, ideálně přesný výsev! Dodávky na zkoušku. Obsluha vždycky vzorná, rychlá. Obrazkové cenníky, prospekty, vysvědčení zdarma a franko.

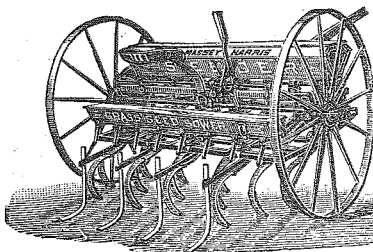
Výhradní prodej pro celé mocnářství rakousko-uherské světen jediné firmě

Szalatnay & Kröschel,

stroje a potřeby pro hospodářství i průmysl.

Praha-Zižkov

Husova třída číslo 33.

jediné stroje nejlepší a nejosvědčenější.

Ceny levné plachetní podmnky pohodlné, dle přání.

»FRAM«

továrna na vozy

akciové společnosti v Kolíně,

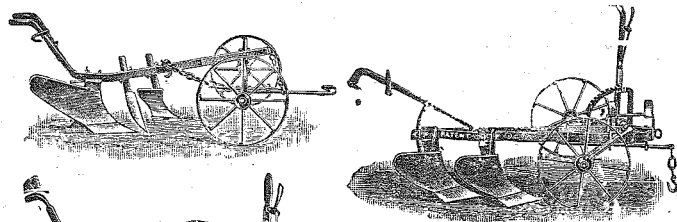
doporučuje se k dodávkám

vozů hospodářských,

vozů všech druhů pro pány povozníky, stavitele, řezníky a závody průmyslové. **Ambulanční a reklamní vozy** pro továrny, pivovary a obchodníky. Dále nabízí **veškeré potřeby kolářské**, kola, hlavy, loukotě, špice atd. **v každých rozměrech**

Ceny mírné. Obsluha rychlá a solidní.

Cenníky zdarma a franko.

Netřeba strojů

hospodářských z ciziny

aneb od tuzemských nám však národně cizích firm na dále kupovati, jelikož naše soudobé české výrobky stejnocenné jsou! Na důkaz toho jsem ochoten P. T. koupěchtivým, kteří orebné výrobky mé dosud neznají, první pluh na zkoušku dodat.

JAN ČERVINKA v Praze, Hyberská ulice č. 8.

vývoz českých hospodářských strojů do cizích zemí.

Hlavní sklad secích strojů „PATENT MELICHAR“.

proti škodám z ohně a krupobití

v Praze,

založen roku 1827,

založen roku 1827,

pojišťuje proti škodám z ohně: stavení, movitosti, zásoby sklizně;
 proti škodám z krupobití: polní plodiny stébelnaté a olejnaté, víno, ovoce a chmel.
 Zahospodařené a ústavu, t. j. pánům členům náležející rezervní (garační) fondy obnášející:

a) v odboru pojišťování stavení proti ohni . . .	K 2,866 743-74
b) v odboru pojišťování movitostí a zásob sklizně proti ohni . . .	> 1,424.650-93
c) v odboru pojišťování polních plodin proti krupobití . . .	> 1,419.948-63
d) fond pro změny kursů . . .	> 208.229-70
e) fond pro ztráty . . .	> 130.053-69
f) fond pro adaptace domů čís. 76 a 1646-II. . .	> 44.478-47
g) fond pro výstavní úředníků a služů . . .	> 1,016.736-55
h) fond císaře Františka Josefa pro udělení darů z milosti . . .	> 86.604-78
i) reserva přebytků z let minulých: v odboru poj. stavení K 92.761-50, v odb. poj. movitostí 123 597-84, v odb. poj. krupobitím K 732.764-42	> 949.123 26
Dohromady . . .	K 8,146.569-75

a jsou následovně uloženy:

a) v hodnotě domů č. p. 76 a 1649-II. dluhů prostých K	420.000.—
b) v základních úpisech zemské banky . . .	> 98.000.—
c) v komunálních úpisech . . .	> 65.500.—
d) v železničních úpisech zemské banky . . .	> 570.000.—
e) v pokl. poukázkách zemské banky . . .	> 140.000.—
f) v 4% zástav. listech čes. hyp. banky . . .	> 2,534.416.—
g) v 4% zástav. listech mor. hyp. banky . . .	> 76.000.—
h) v 4 1/2% zástav. listech zem. banky haličské . . .	> 474.210.—
i) v 4% zlaté rentě daně prosté . . .	> 356.100.—
j) v 5% papírové rentě daně prosté . . .	> 292.842.—
l) v rak. korunové rentě . . .	> 267.700-50
m) v rak. stříbrné rentě . . .	> 368.109.—
n) v losech státních . . .	> 50.648.—

o) v losech soukromých . . .	> 168-8
p) v různých cenných . . .	> 59.918.—
r) na hypotekách . . .	> 4.000.—
q) v hotových vkladech u zem. banky a sporitelů . . .	> 2,399.996-45

Dohromady . . . K 8,146.569-75

Kromětoho měl ústav již počátkem roku 1902 na příspěvcích předem vybráno na zaplacení škod z ohně roku běžného . . . K 172.761-77

a ve všech třech odborech má k dispozici běžný příjem, obnášející kolem K 3,200.000.—

Za dobu trvání svého t. j. od r. 1828 do 31. prosince 1901 zaplatil ústav náhrad s náklady s odhadem spojenými

1. v pojišťování proti ohni:

a) v odboru stavení K 41,357.561-81

b) v odboru movitostí K 3,792.555.28

2. v odb. pojist. polních plodin proti krupobití K 11,688.639.—

zaplatil tedy úhrnem obnos . . . K 62,838.756-09

poskytnul od r. 1867 obcím aneb spiorům hasičským odměnou za úspěšné hájení a za různých příležitostí jakožto příspěvek na hasidla . . . K 265.016.32

a vrátil kromě toho od r. 1874 do roku 1901 členům svým na příspěvcích předem zaplacených, avšak neupotřebených v odboru ohně

K 1,918.242-06

v odboru krupobití K 293.924-50

celkem . . . K 2,212.166-56

Nejdokonalejší hudební nástroje ze dřeva a kovu

doporučuje

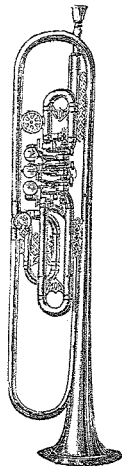
na všech světových výstavách prvními cenami počtená

továrna hudebních nástrojů

V. F. Červený a synové
v Hradci Králové.

Dokonalé a přesné ladění.

Cenníky zdarma a franko

Zákonem chráněno. Před paděláním se varuje.

ANTIFRICTIN

jest nejdokonalejší, chemicky čisté, úsporné mazadlo na vozy.

Antifricitin jest prost všech obtěžkavacích minerálních přím senin.

Antifricitin chrání nápravy vozu v míře nejvyšší. *Antifricitin* jest výhradně v plechových nádobách se žlutým štítkem à 5, 6 1/4, 10, 12 1/2, 25 kg. Vzor-ek nádoby a jméno zákonem chráněno

Antifricitin lze ve všech čelněj. obchodech koupiti.

Antifricitin vyrábí jediné C. k. výhra. ní privilej.

První saská rafinerie smrkové smoly, továrna na sodu a tuky v Plzni.

Ústav skýtá tedy značnými fondy tuto vykázanými členům svým nejen účelné jistoty, n brž osvědčenou soustavou vzájemnou také pojištění výhodného, a možno jej tudíž všestranně a nejlépe doporučiti.

Úřadovny ústavu nacházejí se ve vlastním domě č. p. 1646-II. v Praze, ve Vladislavové ulici.

Rolníci čeští

čtíte, odbírejte a v kruhu
přátel doporučujte svůj list

Obrana Zemědělců

Orgán
„Sdružení čes. zemědělců
pro král. České“.

Vychází dvakrát v týdnu
a předplácí se:

celoročně	zl. 6—	kor. 12—
půlletně	zl. 3—	kor. 6—
čtvrtletně	zl. 1 50	kor. 3—

Redakce a administrace

Praha II.

Krakovská ulice č. 25.

Secí stroje „BUDOUGNOST“

VZOR 1903

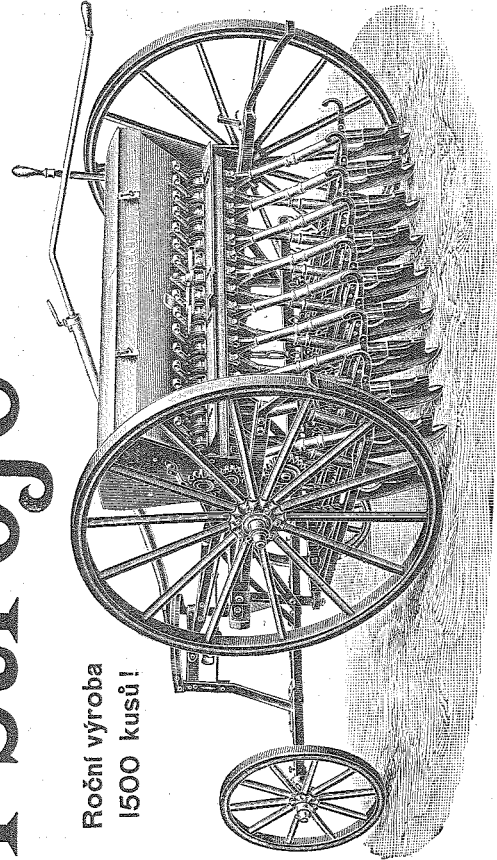
úplně nová konstrukce.

**Stroje řeposecí
a rozmetadla
umělých hnojiv**

v nebyvalé dokona-
losti nabízí

**JAN
PRACNER,**

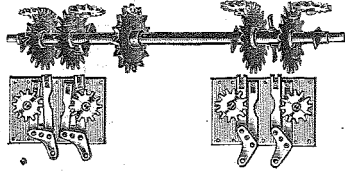
speciální továrna secích strojů a rozmetadel v Roudnici nad Labem.

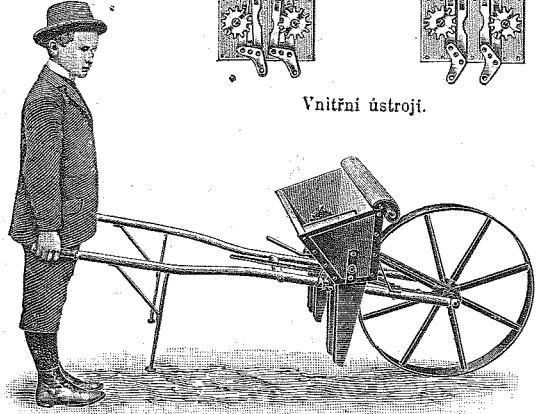
Roční výroba
1500 kusů!

Firma **J. Khebl a spol.**, továrna na hospodářské stroje v Staré Boleslavi u Brandýsa n. L.

doporučuje své chvalně známé, v mnoha státech patentované a již tam v činnosti při mnoha set kusů se nacházející **ledkovače** pro ruční sílu i pro potah při zaručení znamenitého výkonu. K vůli opatnosti dbej každý na vyobrazené vnitřní ústrojí.

Vnitřní ústrojí.

Ledkovač pro ruč. sílu 2řádkový.

Dále doporučují se naše osvědčené **patentní stroje 2řád. na sázení bramborů**, při kterých možno zaručiti bezvadné sázení, jakož i velkou úsporu v práci.

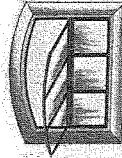
Nejnovější patentní **válcová rozmetadla** na uměl. hnojiva ve výkonu nepřekonatelná.

Třířádkové plečky ponejvíce z ocele pracované, u kterých jest každé těleso již od samotné nápravy pohyblivé, takže i nerovné pole řádně zkyprěno býti může, za velmi nízkou cenu.

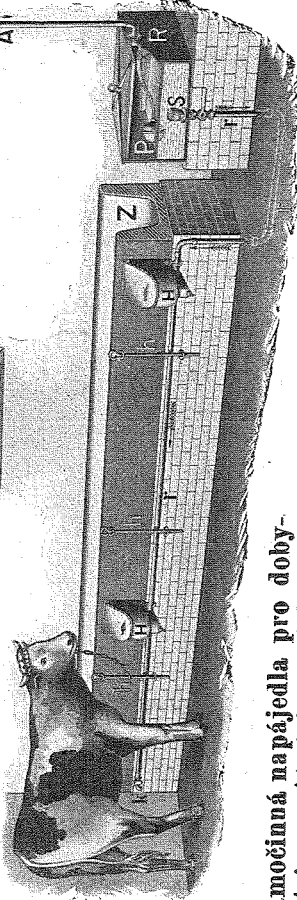
Konečně upozorňujeme na naše **čističí mlátičky** se zdokonaleným mlaticím bubnem, který beze všech obtíží i suchané obilí přijímá, aniž by výkon ucpaním byl rušen.

Máte jednu nebo více krav?

se kdykoliv a dle své vůle mohli sám napojiti a nebyl odvislým od libovůle čeledí.

Jestli ano, ať již pro zálibu neb výtěžek, měli byste věděti, že nejlépe darí se dobytku, když se mu ponechá na vůli, by

Samočinná napáječka pro dobytek s potápěcím se víkem.

Mezi dvěma kusy dobytka je na korytě upevněno jedno napáječko, které se nemůže znečistiti a samočinně se o tolik vždy naplní, kolik dobytče upilo. O 15% více dojtiva a nejzdravější a nejučtější dobytek tím docílíte. Na sta pochvalných vysvědčení. Dá se v každém chlívě velmi levně zařídit. Popisy s rozpočtem zašle zdarma a franko.

První moravská továrna **ANT-RENN** na vodovody a pumpy císařský a královský dvorní dodavatel. Hranice (Morava).

První moravská továrna na vodovody a pumpy

Ant.

c. a k. dvor.

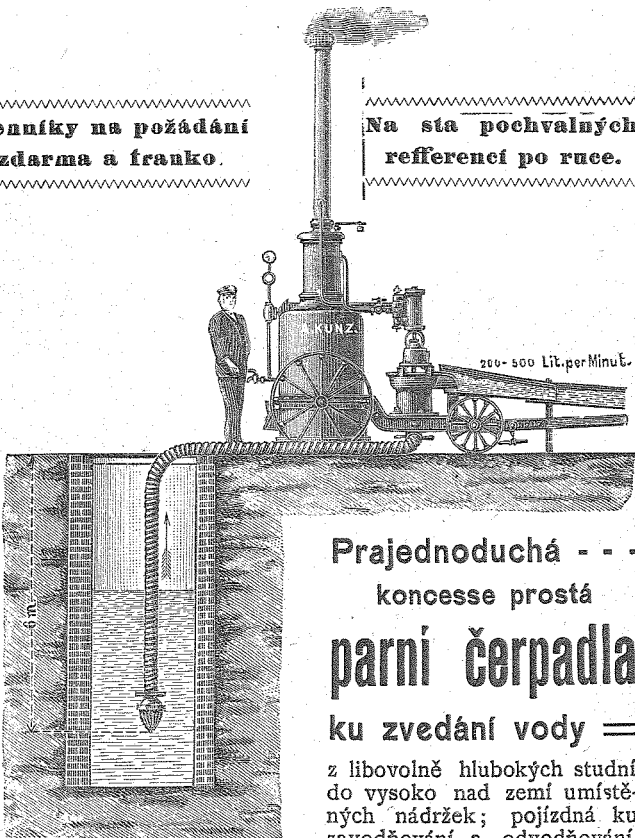
Kunz

dodavatel

== V HRANICÍCH (MORAVA) ==

~~~~~  
Cenníky na požádání  
zdarma a franko.  
~~~~~

~~~~~  
Na sta pochvalných  
referencí po ruce.  
~~~~~


Prajednoduchá - - -
koncese prostá
parní čerpadla
ku zvedání vody ==

z libovolně hlubokých studní
do vysoko nad zemí umístě-
ných nádržek; pojízdná ku
zavodňování a odvodňování.

Upotřebení paliva libovolného druhu. Netřeba zkoušeného topiče.
Výkon 50—500 litrů v minutě, spotřeba paliva za 4 kr. na hodinu,
topení jako u obyčejných kamen pokojových.